

Subjektivně vnímané změny rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy

Bc. Petra Varad'ová

Diplomová práce
2019



Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav školní pedagogiky

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Petra Varadřová**
Osobní číslo: **H17364**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Pedagogika předškolního věku**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Subjektivně vnímané změny rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury o rodičovství, rodičovských rolích. Vymezení teoretických východisek z oblasti determinantů působících na rodičovskou roli, právech a povinnostech rodiče vůči dítěti.
Příprava metodiky výzkumné části, zpracování cílů výzkumu a výzkumných otázek.
Realizace kvalitativního výzkumu s rodiči formou polostrukturovaného interview a metody nedokončených vět.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat včetně jejich interpretace.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Cajthamlová, K. (2017). **Abeceda moderního rodiče**. V Praze: Vyšehrad.

Možný, I. (2002). **Sociologie rodiny**. Praha: Sociologické nakladatelství.

Možný, I. (2008). **Rodina a společnost**. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).

Sobotková, I. (2012). **Psychologie rodiny**. (Praha: Portál.

Šínová, R., Westphalová, L., & Králíčková, Z. (2016). **Rodičovská odpovědnost**. Praha: Leges.

McClain, L. C., & Cere, D. (2013). **What is parenthood?: contemporary debates about the family**. New York: New York University Press.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. et Mgr. Viktor Pacholík, Ph.D.

Ústav školní pedagogiky

Datum zadání diplomové práce:

11. října 2018

Termín odevzdání diplomové práce:

18. dubna 2019

Ve Zlíně dne 11. října 2018


doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka



doc. PaedDr. Adriana Wiegerová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 21. 2019

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odprá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce má charakter teoreticko – empirický. Teoretická část práce je zaměřena na oblast rodičovství a především na změnu rodičovské role, kterou rodič prožívá při nástupu dítěte do mateřské školy. Zabývá se také současnými vlivy, které na rodičovskou roli nejvíce působí. Empirická část popisuje kvalitativní výzkumný design prováděný s rodiči formou polostrukturovaného interview a metodou nedokončených vět. Výzkum je zaměřen na vnímání rodičovské role ve vztahu k dítěti před nástupem do mateřské školy a v průběhu pravidelné docházky dítěte do mateřské školy.

Klíčová slova: rodič, rodičovství, rodičovská role, změna rodičovské role, rodič z mateřské školy

ABSTRACT

The diploma thesis is both theoretical and empirical. The theoretical part of the thesis is focused on the area of parenthood and primarily on the change of their parental role which a parent experiences when their child enters kindergarten. It also deals with current influences affecting the parental role most of all. The empirical part describes a qualitative research carried out in the form of a semi structured interview with parents and using the method of unfinished sentences. The research is focused on a parent's perception of their parental role in relation to their child before kindergarten entrance and during kindergarten attendance.

Keywords: parent, parenthood, parental role, change parental role, parent from Preschool

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu diplomové práce Mgr. et Mgr. Viktorovi Pacho-
líkovi, PhD., za vedení diplomové práce, spolupráci a cenné rady. Také bych ráda poděko-
vala své rodině, která mi byla po celou dobu studia oporou.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG
jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	9
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 RODIČOVSTVÍ	12
1.1 PROMĚNY RODIČOVSKÉ ROLE JAKO PŘEDMĚT VÝZKUMU	15
1.2 SOUČASNÉ VLIVY PŮSOBÍCÍ NA RODIČOVSTVÍ	16
1.3 PŘECHOD DÍTĚTE DO MATEŘSKÉ ŠKOLY POHLEDEM RODIČŮ	18
2 VSTUP DÍTĚTE DO MATEŘSKÉ ŠKOLY JAKO PŘECHOD V ŽIVOTĚ RODIČŮ	21
2.1 PRÁVA A POVINNOSTI RODIČE VŮČI DÍTĚTI.....	22
2.1.1 Rodičovská odpovědnost	23
2.2 DETERMINANTY PŮSOBÍCÍ NA RODIČE PŘI VÝBĚRU MATEŘSKÉ ŠKOLY	24
2.3 Z RODIČŮ SE STÁVAJÍ RODIČE DÍTĚTE Z MATEŘSKÉ ŠKOLY.....	26
II PRAKTICKÁ ČÁST	29
3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU	30
3.1 VÝZKUMNÉ CÍLE A OTÁZKY	30
3.2 VÝZKUMNÉ METODY A TECHNIKA SBĚRU DAT	30
3.3 VSTUP DO TERÉNU, VÝBĚR VÝZKUMNÉHO VZORKU A PRŮBĚH VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	32
3.4 CHARAKTERISTIKA PARTICIPANTŮ	33
4 ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	36
4.1 V ROLI RODIČE	37
4.1.1 Změna v životě	37
4.1.2 Životní náplň	39
4.2 NOVÝ ZAČÁTEK.....	41
4.2.1 Správná vs. špatná volba	41
4.2.2 Moje pocity	43
4.3 PRVNÍ TÝDNY	44
4.3.1 Nový krok v životě.....	45
4.3.2 Všechno je jinak	46
4.4 POHLED ZPĚT.....	48
4.4.1 Životní zlom	48
5 ZÁVĚRY VÝZKUMU	52
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	57
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	61
SEZNAM TABULEK	62
SEZNAM PŘÍLOH	63

ÚVOD

Diplomová práce svým teoretickým obsahem vymezuje oblast rodičovství, rodičovské role a její změny. Je pravdou, že přechod do mateřské školy je primárně zaměřen na dítě, avšak také rodiče prochází řadou psychických a sociálních proměn. Ať už to transformací rodičovské role, kdy se matka poprvé odloučí od svého dítěte na část dne, tak především i změnou osobnostní a profesní. Z tohoto důvodu je práce zaměřena prioritně na rodiče.

Za prvopočátek je považován samotný vznik rodičovství, který řada odborníků charakterizuje jako novou životní etapu, psychosociální obohacení, ale zároveň také zodpovědnost a velkou životní zátěž. Vyznačuje se též významnou změnou životního stylu a priorit. V dnešní době rodičovství s sebou nese jak své výhody, tak i limity. Čím dál častěji se setkáváme s názory odborníků na ženy, které se nechtějí nebo třeba ani nemohou vzdát své profesní dráhy. Díky tomu u nich nastává pozdní mateřství. Na druhé straně je rodičovství vnímáno jako osobnostní naplnění. Proces rodičovství je z historického hlediska svázán se statutem ženy, ve kterém je ona sama vystavena silnému sociokulturnímu tlaku. Matka v období mateřské dovolené tráví veškerý čas se svým dítětem. S nástupem dítěte do mateřské školy dochází ke změnám rodičovské role a mnohdy k pocitu strachu z odloučení se od dítěte. U matky se tak může dostavit pocit méněcennosti a lítosti z toho, že již nemůže se svým potomkem trávit tolik času. Rodič se taktéž seznamuje s doposud pro něj novým a nepoznaným prostředím, a to s mateřskou školou. Nastávají nová práva a povinnosti, kterým se matka a otec zavazují. Rodiče zaujímají nový vztah k mateřské škole a mají od ní také svá očekávání.

Cílem diplomové práce v teoretické části je za pomoci odborné literatury objasnit pojmy rodič, rodičovství, rodičovská role. Práce vychází z obecnějšího pojmu sociální role. Rodičovská role bude používána v kontextu úlohy rodiče při vstupu dítěte do mateřské školy. Součástí je i vymezení teoretických východisek z oblasti determinantů působících na rodičovskou roli.

Práce se dále zabývá takzvaným moderním rodičovstvím, které je v současné době pro mladé rodiče fenoménem dnešní doby. Tato tematika je v teoretické části opřena o zahraniční studie. Důraz je kladen na charakteristické znaky přechodu dítěte do mateřské školy pohledem rodičů. Teoretická část se rovněž věnuje změně vztahu k právům a povinnostem, kterým se rodič vůči dítěti v mateřské škole zavazuje. Na tyto povinnosti nahlíží nejen z psychologického hlediska, ale i z hlediska legislativního. Nedílnou součástí je charakteristika faktorů,

kteřé mají vliv na rodiče při výběru mateřské školy. Pozornost je dále věnována procesu, během kterého se rodiče stávají „rodiči z mateřské školy“.

V praktické části je hlavním cílem popsat subjektivní chápání změn rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy. Dílčím cílem je popsat změnu rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy a změnu rodičovské role po pravidelné docházce dítěte do mateřské školy.

Pro odhalení výzkumného cíle jsme zvolili výzkumné otázky, které se týkaly vnímání rodičovské role, změn rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy a změn po pravidelné docházce do předškolního zařízení.

V praktické části jsou interpretovány výsledky kvalitativně orientovaného výzkumu, ve kterém byla použita metoda nedokončených vět. Na základě získaných dat bylo provedeno polostrukturované interview s jednotlivými rodiči, ve kterém se jejich odpovědi dále rozvíjely. Veškerá data byla podrobena otevřenému kódování. Výsledky výzkumu jsou shrnuty do interpretací dat. Součástí diplomové práce je návrh doporučení do praxe.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 RODIČOVSTVÍ

„Rodičovství se nikde nevyučuje, je to celoživotní vztah, cesta se spoustou výzev a dobrodružství.“
(Cajthamlová, 2017, s. 233)

Rodičovství je vztah partnerů, který vzniká narozením dítěte. Stává se organizačním principem jejich života. Samotným rodičem se myslí člověk, jehož úkolem je vychovávat potomka a pečovat o jeho vývoj. (Cajthamlová, 2017, s. 314)

Rodičovství má nezvratný charakter. Dle Vágnerové (2007, s. 108) je rodičovství významným projevem generativity dospělého věku. Typický způsob naplnění intimity dává za příčinu vzniku hluboké citové vazby, která přetrvává po celý život. Rodičovství vnímáme jako zcela přirozené vyústění manželství a je jedním z důvodů k jeho uzavření. Je to zdroj psychosociálního obohacení, ale zároveň s sebou nese velkou životní zátěž pro otce i matku.

Tento termín lze také charakterizovat jako široký a obsáhlý koncept s podstatně odlišným obsahem podle fází rodinného cyklu. Sociální status ženy je historicky vázán se statusem mateřství. Je to životní změna, pod silným kulturním tlakem orientovaná především na ženu. Rodičovství je zlomovou životní událostí. Ostatní přechody mají jakousi postupnou časovou periodu. Narození dítěte však není pozvolným přechodem – dítě, které tu nebylo, najednou je. Proces těhotenství připravuje ženu na mateřství v oblasti fyziologické, nikoliv však sociální. Závislost dítěte implikuje i povinnosti rodičů a otevírá otázku povahy a sociálních limitů autonomního výkonu těchto práv a povinností, jež patří k podstatě rodičovství. (Možný, 2002, s. 124)

Rodičovská autonomie je regulovaná z několika následujících příčin:

- dítě, zejména v útlém věku, je fyzicky a psychicky křehké a vůči svým rodičům bezbranné;
- ne všichni rodiče dokáží rozeznat, co je pro jejich děti důležité, mnohokrát může docházet k různým deformacím;
- rodiče vnímají děti jako nástroj k uskutečnění vlastních projektů.

V dnešní společnosti můžeme rozlišit dvojí koncepci rodičovské autonomie, a to následujícím způsobem:

tradiční koncepce – dává možnost rodiči přenášet na dítě svůj hodnotový systém a představu o dobrém životě;

liberální koncepce – udává předpoklad, že rodiče nebudou nijak ovlivňovat dítě ve volbě jeho hodnot. Nechávací tedy na něm, ať si vybere, co bude pro jeho život dle jeho názoru nejlepší. (Možný, 2002, s. 126)

V odborné zahraniční literatuře se hovoří o dvou modelech rodičovství, které si navzájem kontrastují:

integrační model – zdůrazňuje důležitost biologického spojení mezi mužem a ženou v manželství, pojednává o tradičním modelu biologické rodiny. Vyzývá k obezřetnosti při zvyšujícím se využívání asistované reprodukční technologie. Je to model, který předpokládá tradiční sociální status. Rodičovství je spíše zaměřeno na právu dospělých mít děti, než na potřebách dítěte;

diverzní model – reaguje na rostoucí rozmanitost ve vzorcích rodinného života. Definuje rodičovství jako kvalitní vztah mezi dospělým a dítětem. Model upřednostňuje funkčnost rodiny před formou rodiny. Tento model zahrnuje osoby, které fungují jako rodiče, i když jim chybí biologické nebo formální spojení s dítětem. Důraz klade na zdravý vývoj dítěte, nikoliv na právo biologického rodiče. Nepostačuje tedy formální role rodiče, která je zákonem vymezena. Z tohoto hlediska dochází k výrazné změně v pohledu na tradiční hierarchické a pevné genderové role rodičů. (Mcclain & Cere, 2013, s. 124 – 128)

Rodičovství je nesmírně závažný, citlivý, variabilní a složitý jev. Každý rodinný systém se skládá z několika subsystémů. Mezi ten nejvíce podstatný řadíme subsystém rodič – dítě. Ten vzniká okamžikem těhotenství a je základem pro rozšíření původního manželského systému. Příchod dítěte znamená pro rodiče novou značně bohatou životní zkušenost. Jednak radostnou, na druhé straně také období náchylné ke krizím. Jakékoliv pozdější problémy v subsystému rodič – dítě signalizují nestabilitu rodiny. (Sobotková, 2012, s. 111)

Za nejvýznamnější mezičlánek v rodinném cyklu lze považovat právě přechod k rodičovské roli. Je součástí identity dospělého člověka a značně přispívá k dalšímu osobnostnímu rozvoji. Tato role je biologicky podmíněná a má svou psychickou a sociální hodnotu. Lze ji definovat následujícím způsobem (Vágnerová, 2007, s. 109):

- rodičovská role je silně *asymetrická*, nezpochybnitelně *nadřazená* role. Dominantní autoritou je rodič, rozhoduje prakticky o všem, co se dítěte týká. Rodičovská moc a pocit kontroly nad dítětem je téměř absolutní;

- je to role, která je *nevratná*. Nelze ji vzít zpět, vyměnit ani přestat být rodičem. Pokud se stane člověk rodičem, je jím navždy;
- jedná se o specifickou roli, která je poutána *nezrušitelnou vazbou k partnerovi*. Je vázána společným potomkem;
- rodičovství je příčinou *změny životního stylu*. Nese s sebou řadu povinností, klade značné nároky na odpovědnost. Představuje zásadní změnu v životě člověka.

Z psychologického hlediska může rodičovství svým způsobem uspokojovat nebo také blokovat psychické potřeby rodiče. Tento proces s sebou přináší pro někoho řadu dosud neznámých podnětů. Rodiče získávají s nově vzniklou rolí řadu zážitků a zkušeností. Zároveň je to čas, kdy se již rodiče nemohou svobodně rozhodovat, co budou dělat. V rámci rodičovské role může docházet k uspokojení potřeby seberealizace, dítě se stává důvodem smyslu života rodičů. Jedinec s sebou zároveň přináší otevřenou budoucnost, je nositelem pokračování jejich života. Dochází k přenosu dispozic z rodiče na dítě, a tím i zachování existence rodu. (Vágnerová, 2007, s. 111)

Rodičovství můžeme charakterizovat i svým stylem:

asertivní, demokratické rodičovství – vztah ze strany rodičů k dětem je vřelý, pečující. Rodiče očekávají, že se dítě bude chovat adekvátně k jeho věku a schopnostem. Vede děti k sociální zodpovědnosti a sebekontroli. V případě trestu své odůvodnění rodič dítěti vždy vysvětlí;

autoritářské, přísné rodičovství – rodič vyžaduje, aby jej dítě vnímalo jako absolutní autoritu. Citové projevy jako například vřelost dítěte bere rodič jako jeho slabost. Tento styl rodičovství má mnohdy za důsledek agresivitu dítěte a jeho nízké sebevědomí;

shovívavé, svobodomyšlné rodičovství – ve vztahu k dítěti je rodič spíše jeho „kamarádem“. Dítě vede k pozitivnímu citovému naladění, ale na základě tohoto přístupu jsou v některých případech děti nesamostatné, málo zodpovědné až lehkovážné;

nezúčastněné, nedbalé rodičovství – je pro něj typická omezená citová vřelost. Rodič neklade dítěti žádné pokyny, požadavky. Dítě v tomto případě bývá podrážděné, náladové, plačtivé, málo se soustředí. V extrémních případech je dítě velmi impulzivní až agresivní, má touhu získat pozornost „za každou cenu“. (Thorová, s. 189 – 190, 2015)

Rodina z pedagogického hlediska s sebou přináší několik funkcí. Mezi základní patří reprodukční funkce, tedy samotné početí potomků. Dále sociálně psychologická, při které vzájemná interakce ovlivňuje vývoj členů. Emocionální funkce naplňuje citové vazby v rodině a zároveň přináší oporu mezi jejími členy. Kulturně-výchovné funkce udávají dítěti kulturní postoje a vzory. V neposlední řadě také sociálně-ekonomická funkce. (Cajthamlová, 2017, s. 284)

1.1 Proměny rodičovské role jako předmět výzkumu

Rodičovská role je chápána jako nedílná součást identity dospělého člověka. Současná společensko-kulturní situace staví na kontrastu rodičovství jako sociální roli a rodičovství jako prostředku výchovy dětí. Tuto roli tvoří předpis sociálního chování v určitém postavení, který je sociálním učením osvojený a pro danou sociální strukturu přirozený. Tato sociální role je provázána s dalšími rolemi, které se navzájem koordinují. (Čačka, 2000, s. 305)

Moderní rodičovství je analyzováno a spojováno v souvislostech s aktuálními moderními výzvami, kterým se rodič vystavuje. V současné době musí rodič čelit řadě nových situací, a to například různým trendům výchovných stylů a modelů, rostoucí rodičovské produktivitě. Všechny tyto faktory jsou příznaky poklesu přirozeného rodičovství, které je nahrazeno souborem vědomě plánovaných strategií.

Článek *Modern Parenthood as a Subject of Research* (Polivanova, 2018, s. 2–15) dokazuje, že sociální změny ovlivňují všechny oblasti společnosti, včetně těch ve vztahu rodič – dítě. Rodičovství jako funkce je spojené s výchovou, ale zároveň se jedná o jakousi zvláštní sociální roli. Tuto roli čerpají nastávající rodiče nejen od svých vlastních rodičů, ale i prarodičů. Ještě před samotnou rolí matky a otce už mají představu o tom, jak se orientovat ve světě rodičovství.

Z jiného úhlu pohledu můžeme rodičovství označit za neodvolatelný a všudypřítomný jev. V zahraničních studiích se můžeme dočíst, že i když je rodičovská role „práce“ na 24 hodin, nemůže být otec a matka s potokem po celou dobu. Jako první se toto odloučení projevuje v mateřské škole, kdy rodič odchází do zaměstnání. Nastává situace, kdy už nelze být neustále spolu. (Starbuck & Lundy, 2015, s. 349)

Pojem rodičovství se dostal do podvědomí koncem 20. století v souvislosti s oblastí sociologie, politických studií a kulturních věd. Tato skutečnost odráží fakt, že samotná role se utvářela s posunem moderní doby. Na přelomu 20. a 21. století porodnost procházela

zásadními sociálními změnami. Nejvýznamnější proměnou prošla role matky v rodině. Tradiční role matky ve vztahu k rodičovství byla nahrazena rovnocenným rozdělením povinností mezi matku a otce. Tyto změny se netýkaly pouze rodičovství, ale i politických a ekonomických změn, které dopadaly na samotnou rodinu. Pro matku na mateřské dovolené to znamenalo například, že již nemusela být finančně ekonomicky plně závislá na partnerovi.

Moderní rodičovství také souvisí s profesionálním kariéřním růstem obou rodičů. Mladí rodiče si chtějí zachovat své profesionální postavení a zároveň očekávají od mateřské školy stejně profesionální přístup k výchově a vzdělávání svého potomka. Vzhledem k absenci jasných pravidel se rodiče často obracejí na profesionální pomoc a hledají informace týkající se rodičovství na odborné rovině. Tímto způsobem se vědecká teorie prolíná s praxí běžného života. Lze hovořit také o nové identitě rodičovství, kterou si mladí dospívající utvářejí díky získaným informacím.

V současné době modernímu rodiči pomáhá skloubit kariéru a rodinný život právě mateřská škola. Představuje vhodné místo, jež přispívá k úspěšnému naplnění rodičovské role. Pozornost rodiče se koncentruje na prostředí dítěte a jeho socializaci. Zajímá se, zda má v mateřské škole kamarády či je osamělý. (Tatković, Radetić-Paić & Blazević, 2016, s. 250)

Problematikou rodičovské role z pohledu matky se zabývá studie Willinger et al. (2011, s. 234). Zaměřuje se na představy matek o vývoji jejich dětí předškolního věku a z toho vycházející očekávání. Ze studie vyplývá, že intelektuální úroveň dítěte má výrazný vliv na psychiku matky. Přehnaná očekávání matek mohou vést ke stresu.

1.2 Současné vlivy působící na rodičovství

O rodičovství se v dnešní době mluví daleko více, než tomu bylo v minulosti. Tento fakt se projevil následujícím způsobem. V rozvojových částech světa je zažívána populační exploze. Na druhé straně ve vyspělých zemích hrozí úbytek obyvatelstva. Čím dál častěji se propaguje ve větší míře takzvané plánované rodičovství, které může mladým manželům i jejich dětem vytvořit dobré předpoklady pro další soužití. Plánované rodičovství si dává za cíl, aby rodiče měli děti, které chtěli mít, a aby jim bylo s nimi dobře. Není to však totéž co antikoncepce či uměle přerušené těhotenství. (Matějček, 2017, s. 342)

Sobotková (2012, s. 115) uvádí, že vlivy působící na rodičovství vyplývají také z psychologických aspektů, které zapříčiňují psychologické a sociální tlaky:

sociální tlaky – očekávání rodiny a nejbližšího okolí. Tento tlak pocítují zejména lidé bez sourozenců, kdy jejich prarodiče toužebně očekávají vnoučata. Nepřímý vliv mohou mít také přátelé;

psychologické tlaky – současné studie dokazují, že mateřství je považováno za automatickou součást života.

Z psychologického hlediska s sebou rodičovství nese individuální hodnocení pozitiv a negativ, které autorka Sobotková (2012, s. 115) specifikuje jako takzvané oběti a přínosy rodičovství následujícím způsobem:

oběti rodičovství

- zpomalení profesní kariéry matky
- finanční znevýhodnění
- nedostatek osobní svobody
- rodičovství je rozhodnutí, které nelze již vzít zpět
- obavy z rodičovské role

přínosy rodičovství

- mateřství přináší nový a radostný vztah mezi matkou a dítětem
- některé ženy vede k osobnímu naplnění
- rodičovství je jako výzva poznat druhou osobu, jako by bez dítěte nebylo možné
- pokračování rodu – podstatný pocit, že prostřednictvím dětí přesáhne rodina budoucnost

Pohled na rodičovskou roli se může lišit podle Vágnerové (2007, s. 115) s ohledem na věk, vzdělání, společenský status i ekonomickou situaci rodičů. Tyto aspekty přináší různé pohledy na rodičovství. Obecně se alternativa rodičovství dělí do dvou skupin:

rané rodičovství – tento typ se nejčastěji projevuje u mladší generace. Charakteristickým rysem je základní vzdělání nebo střední škola zakončena výučním listem. Lidé s tímto vzděláním nevidí perspektivu v dalším studiu, a proto uzavírají manželství v mladém věku. Z těchto svazků mají často více potomků. Z historického hlediska je takový typ rodičovství považován za tradiční. V minulosti bylo běžné, že byl mezigenerační rozdíl mezi prarodiči, rodiči a dětmi poměrně malý. Prioritou bylo v brzkém věku zplodit potomstvo a naplnit tak co nejdříve roli rodičovství, což odpovídalo tradici. Vzdělání bylo mnohdy odsunuto „na druhou kolej“. K pozitivní vlastnosti tohoto typu rodičovství patří biologická odolnost

potomků. Avšak ze stránky psychologické může být soužití mladých rodičů značně nestabilní. Mladí rodiče bývají často psychicky nezralí, prvořadě uspokojují své vlastní potřeby a požadavky dítěte upozadují. U takových dětí může být ohrožen zdravý vývoj, jelikož jejich citové potřeby nejsou dlouhodobě naplňovány;

pozdní rodičovství – do této skupiny řadíme rodiče, kteří dosáhli biologické fáze konce mladé dospělosti. Mladá dospělost tvoří životní mezník, kdy se zejména u matky dotváří emoční vyzrálost a připravenost mít dítě. Tomuto emočnímu stavu však předchází naplnění dalších cílů, například dokončení vzdělání, seberealizace v oblasti profese, dosažení sociálního statusu ve společnosti a ekonomické zázemí. Tento typ pozdního rodičovství se v dnešní době výrazně navýšil a stal se z něj takzvaný trend. Pozdní rodičovství bývá v protikladu s typem mladším. Za klady lze považovat zejména psychologickou vyzrálost obou rodičů. Matka i otec bývají emočně stabilní, jsou sebevědomí, schopni sebekontroly. Ve vztahu k dítěti projevují dostatek citové empatie, pěstují k dítěti důvěru, vřelý citový vztah. Biologická stránka skrývá možná úskalí zejména pro matku. Na konci mladého věku se začíná u matek snižovat míra plodnosti a zvyšuje se možnost rizikového těhotenství, potratu atd.

1.3 Přejchod dítěte do mateřské školy pohledem rodičů

Termín *přejchod* vychází z vývojové psychologie rodiny, lze jej také přiřadit k „psychologii změny“. Je to významná přeměna týkající se fungování jednotlivce nebo celé rodiny. Přechody souvisí s různými životními událostmi a zkušenostmi, které mohou být na úrovni individuální, rodiny či okolí, které přináší nějakou novou fázi změn. Jako příklad můžeme uvést právě přechod od partnerství k rodičovství. Každý přechod s sebou nese vlastní obsah, který má specifické podmínky a požadavky.

Charakteristické znaky přechodů:

- probíhají jako procesy
- dochází ke změně identity, která je chápána jako změna sociálního statusu a nabývání kompetence
- vztahy jsou reorganizovány, nový vztah přináší změnu role
- přecházení oblasti výchovného stylu – dítě je střídavě v rodině a v mateřské škole
- zvládání silných emocí a stresu (Niesel & Griebel, 2005, s. 27)

Vstup dítěte do mateřské školy pro mnohé rodiče znamená první odloučení od dítěte, ztrátu neomezené kontroly nad jeho chováním a jeho pocity. Za výchovu už nejsou odpovědni výhradně rodiče. Nyní se již podílí na výchově s učiteli. Dávají dítě do rukou odbornému učiteli, se kterým se možná viděli při otevření mateřské školy poprvé. Proto je zapotřebí k této osobě založit vztah na důvěře. Zpočátku mohou mít rodiče k učiteli rozporuplné pocity. Dokonce jej mohou vnímat jako „konkurenta“. (Niesel & Griebel, 2005, s. 36)

„Adaptace“ rodiče na mateřskou školu a její fungování se může projevat (Čapek, 2013, s. 23) následujícím způsobem:

- důvěřuje v práci pedagoga
- zapojuje se do dění mateřské školy
- je začleněn do skupiny rodičů
- je ochoten vést rozhovor
- připouští si samostatnost dítěte

Mateřskou školu lze vnímat jako třetí osobu, která dává příležitost k odloučení matky a dítěte. Charakteristickým rysem dítěte je věhlasné období vzdoru, při kterém se snaží prosadit svou samostatnost, ale zároveň zůstat rodičům na blízku. Toto období je náročné nejen pro děti, ale také především vyčerpávající pro rodiče. Mateřská škola tak dává prostor pro vymanění se z těsného vztahu a konfrontovat se s novými osobami, které se stanou novými identifikačními vzory a možnostmi. V této fázi období si obě strany uvědomují, že dítě pro rodiče není vším a rodiče nejsou vším pro dítě. Otázkou je, pro koho je odloučení těžší.

Zaměříme-li se podrobněji na tzv. *období vzdoru* dítěte, můžeme vyzorovat další faktory, které ovlivňují vztah rodiče k dítěti. Pro toto období je typické vztekání, které se projevuje v rozmezí druhého až třetího roku dítěte. Rodič si často milně bere tuto fázi za vlastní selhání rodičovské role. Často se domnívá, že dítě má špatný charakter nebo jiný defekt. Převládá u něj obava, že dítěti toto chování zůstane. Rodič je vůči těmto projevům dítěte podrážděný až nepřátelský, a tím danou situaci ještě více komplikuje.

Tyto nesrovnalosti je zapotřebí uvést na pravou míru. Na období vzdoru je nutné nahlížet jako na určitou přechodnou nervovou slabost dítěte. Jedná se o kombinaci, ve které se nervová, intelektová a povahová oblast tak rychle vyvíjí, že se zákonitě střetává. Výsledkem může být vzdor, vzteklost a podrážděnost dítěte. Tento fakt se promítá také během vstupu dítěte do mateřské školy, u kterého se projevuje zmiňovaný vztek, vzdor, často v doprovodu

pláče až hysterického křiku. Mateřská škola jako zcela nové prostředí pro dítě je další novinkou, se kterou se osobnost dítěte v období vzdoru těžce smíruje. (Helus, 2015, s. 211)

V tomto nelehkém období by si měl rodič uvědomit, že se dítě nevzteká proto, aby mu to dělalo radost, ale protože se dostalo do nového prostředí a nevyrovnalo se s překážkou v podobě prostředí mateřské školy. Rodič by měl vysvětlit dítěti, že vztekání a zlost škodí jemu samotnému, a podat mu v této situaci pomocnou ruku. Častou radou učitelů bývá také doporučení co nejdříve se s dítětem rozloučit a opustit prostory mateřské školy. Snažit se vzniklou nepříjemnou situaci nebrat osobně a vnímat ji jako další vývojový milník v osobnosti dítěte. (Matějček, 2007, s. 124–128)

Můžeme se setkat s názory, že matka je tím iniciátorem, který se staví do cesty dítěte. Její snahou je prodloužit splynutí, poněvadž není v její možnosti vzdát se pocitu, který v ní dítě vyvolává. Oproti tomu se staví názor založený na takzvaném „nadáním pro úzkost“, se kterým se v zásadě dítě narodí. Je to schopnost uchvátit matku, která tento pocit vnímá. (Rufo, 2009, s. 38)

Dle Jedličky (2018, s. 321) bývá reakce na odloučení tím bouřlivější, čím silnější je citové spojení s matkou. Také nenapomáhá izolovat dítě od ostatního sociálního okolí, např. vrstevníků. Úzkost může rodič eliminovat v podobě předmětu, který jej s matkou důvěrně spojuje, jako oblíbená hračka, mamčin šátek, látková plena a jiné. Osamostatnění je pro dítě i rodiče při cestě ke zdravému osobnostnímu vývoji a uspokojivým vztahům s lidmi velmi důležité.

2 VSTUP DÍTĚTE DO MATEŘSKÉ ŠKOLY JAKO PŘECHOD V ŽIVOTĚ RODIČŮ

Za jeden z prostředků podpory rodiny je zahrnuta péče o dítě v předškolním věku. Nezastupitelné místo zde patří právě mateřské škole. Otevírá další kontext jejího působení, a to směrem k rodičům a k podpoře jejich rodičovství. Mateřská škola je institucí, která vstupuje do života téměř každé rodiny. (Majerčíková & Rebendová, 2016, s. 15)

Termín mateřská škola je definován jako „*školské zařízení, které navazuje na výchovu dětí v rodině a v součinnosti s ní zajišťuje všestrannou péči dětem zpravidla ve věku od 3 do 6 let*“. (Průcha, Walterová & Mareš, 2013, s. 148)

Vágnerová (2007, s. 137) uvádí, že v průběhu času se vyvíjí nová rovnováha mezi odlišnými psychickými potřebami matky. I když role matky je stále v popředí, začíná mít zájem o další osobnostní rozvoj, především ten profesní. Z psychologického hlediska se jedná o nový vývojový úkol, a to zvládnutí změny v oblasti rodičovské role. Matka se musí podřídit potřebám a možnostem, které předškolní zařízení nabízí. Často se musí vyrovnat s pocity viny, že se již nedokáže plně věnovat dítěti a zvládat stres, který vyplývá z každodenního života.

Nástup dítěte do školského zařízení kromě změny postoje rodičů obvykle mění i styl života celé rodiny. Nově přibývají rodičům povinnosti, které si musí rozdělit a přizpůsobit jim tak režim každodenního života. Z psychologického hlediska se zvyšuje psychická zátěž, jelikož je nutné zorganizovat chod rodiny. Při vstupu dítěte do mateřské školy se u rodičů odehrává rozpor mezi rodinným a profesním životem. Zejména matka se může cítit provinile, že její dítě v předškolním zařízení trpí na úkor jejího pracovního vytížení.

Obecně u rodičů převládá při vstupu do mateřské školy vnitřní neklid, nervozita, spěch. Často se jedná o vnitřní nastavení rodiče. Je třeba, aby se tyto emoce, které rodiče prožívají, z nich dostaly. V této situaci může být nápomocen učitel nebo psycholog, kterému se lze se svými pocity svěřit. Na základě volného průchodu svých emocí zpravidla dochází k uvolnění rodičovského napětí.

Aby se u rodiče zmírnily tyto negativní emoce, je třeba dítě připravovat na budoucí vstup do mateřské školy. Už od období batolete by měl učit dítě přijímat do jeho světa jiné osoby, např. vrstevníky. Seznamovat dítě s fungováním kolektivu a společnými hrami s kamarády. Rovněž by měl rodič učit dítě komunikovat s dospělou osobou. Právě učitel je v mateřské škole při vstupu pro něj cizí osobou, se kterou musí navázat kontakt. Dítě musí dostat odvalu

a odhodlání této osobě něco říct. Rodič by měl seznamovat dítě s povinnostmi, pravidly a právy žítí s jinými dětmi. (Špaňhelová, 2004, s. 11–13)

Mateřská škola má řadu pozitivních funkcí vůči rodině. Jestliže rodinné prostředí není příliš podnětné, rodina například prochází rozvodem, přináší mateřská škola příznivé citové prostředí, které je příležitostí ke zlepšení celkového stavu dítěte. Je novým odborným poznatkům z oblasti pedagogiky a psychologie přístupnější než běžná rodina. (Matějček, 1996, s. 49)

I přesto všechno se však někteří rodiče domnívají, že vstupem do mateřské školy se jejich potomek dostane do „špatné společnosti“. Mají strach, aby jejich dítě nepochytilo něco nežádoucího od svých vrstevníků. Rodiče mají tendenci mít neustále své dítě pod kontrolou. Stává se také, že si rodiče nepřejí, aby učitelé jejich dítě neučili něčemu, co si oni sami nepřejí. Někteří učitelé mají zkušenosti s odmítavými postoji rodičů například v otázce stravování v mateřské škole, které je odlišné se zvyklostmi rodiny.

2.1 Práva a povinnosti rodiče vůči dítěti

Z obecného hlediska jsou práva dítěte ukotvena v dokumentu *Úmluva o právech dítěte*, který je zveřejněn ve Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte. Tento spis dokládá, že rodina je základní jednotkou společnosti, která má vliv na všechny své členy, zejména pak na děti. Rodiče mají povinnost vytvořit takové podmínky, které jsou nezbytné pro zdravý vývoj dítěte. Nezbytnou součástí je i povinnost vytvořit bezpečné prostředí, ve kterém potomek vyrůstá. (Sdělení č. 104/1991 Sb.)

Osobní péče a ochrana dítěte je úzce spjata s jeho výchovou a vzděláváním. Vliv požadavků společnosti se odráží intenzivně na výchovném působení. Jelikož každé dítě je individualita, je zapotřebí zvolit adekvátní výchovný styl a prostředky. V první řadě je výchova dětí a rozhodnutí o výchovném stylu výhradně v rukou rodičů. Právě oni mají rozhodující úlohu ve výchově dětí. *Zákon č. 89/2012 Sb.*, občanský zákoník (dále jen OZ) stanovuje, že: „*Prioritně jsou zdůrazněny povinnosti rodičů ve vztahu k dítěti, a až na druhém místě jsou uvedena práva*“. Od určitého stupně vývoje jedince je samotné dítě příjemcem a spolutvůrcem rodičovského rozhodování. Je povinností rodičů, aby zajistili výchovu a vzdělávání svých dětí. Tato povinnost a právo spadá do rodičovské odpovědnosti. Zprostředkování vzdělávání lze vnímat ve dvou rovinách. V první jsou rodiče odpovědní za to, aby dítě absolvovalo

povinnou školní docházku. V druhé rovině mu mají být nápomocni ve studiu a přispět k výběru vhodné školy, která bude dítěti vyhovovat. (Šínová et. al., 2016, s. 80–86)

Vztah mateřské školy a rodiny, jeho fungování, je definován v *Rámcovém vzdělávacím programu pro předškolní vzdělávání* v podkapitole 7.7 *Spoluúčast rodičů*. Zde je stanoveno, za jakých okolností při spolupráci rodiny a mateřské školy je předškolní vzdělávání plně vyhovující. Rodič má plnou možnost podílet se na veškerém dění v mateřské škole, jejím fungování, účastnit se všech různých programů. Zároveň je ze strany mateřské školy o veškerém dění informován. Jestliže má rodič zájem, může se zapojit do plánování programu mateřské školy a také do řešení vzniklých problémů. Ve vztahu mezi učiteli a rodiči by měl panovat vztah založený na oboustranné důvěře, otevřenosti, vstřícnosti, respektu. (RVP PV, 2018, s. 34)

2.1.1 Rodičovská odpovědnost

Pojem rodičovská odpovědnost dle Šínové et. al. (2016, s. 75) vychází z anglického termínu *responsibility*. Jedná se o příkaz být si vědom správného chování s důrazem kladeným na dobré a řádné rodičovství. Jde o aktivní chování rodiče ve vztahu k dítěti. Rodičovskou odpovědnost lze vnímat jako soubor práv a povinností rodičů k dítěti. Je klíčovým prvkem rodinného práva. Rodičovská péče je nenahraditelná a nezastupitelná v životě jedince.

Oba rodiče jsou nositeli rodičovské odpovědnosti. Výjimkou je situace, kdy je rodič soudně rodičovské odpovědnosti zbaven (§ 865 OZ). Obsahem rodičovské odpovědnosti dle občanského zákoníku je: „*Rodičovská odpovědnost zahrnuje práva a povinnosti rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný vývoj, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělávání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění*“. (§ 858 OZ)

Obsahem rodičovské odpovědnosti můžeme rozumět práva a povinnosti rodičů, které spočívají v (§ 858 OZ):

- ochraně dítěte
- zajištění výchovy a vzdělávání
- péči o zdraví dítěte, jeho tělesný a mravní vývoj
- v zastupování a spravování jeho jmění
- určení jeho místa bydliště

- udržování osobního kontaktu s dítětem (Šínová, 2016, s. 42)

Rodičovská odpovědnost je pouze jedna ze skupin povinností a práv rodičů k dětem. Vedle tohoto závazku jsou dále rodiče povinni respektovat například právo spojené s osobností dítěte či vyživovací povinnost. Neoddělitelnou složkou rodičovské odpovědnosti je též zajistit dítěti vzdělání. Tato povinnost spočívá ve volbě vzdělávacích institucí, mezi něž patří i mateřská škola. Rodič by měl při výběru mateřské školy brát v potaz věk dítěte a jeho schopnosti. Je zapotřebí, aby se na konkrétní mateřské škole rodiče shodli. Pokud se rodiče neshodnou, může v krajním případě o volbě mateřské školy rozhodnout soud. (Šmíd & Demjanová, 2018, s. 93)

Jestliže se rodiče jako zákonní zástupci dítěte rozhodnou na předškolním vzdělávání formou pravidelné školní docházky, jsou zároveň povinni mu zajistit toto vzdělávání v pracovních dnech, a to v minimálním rozsahu 4 hodiny denně. Toto ustanovení platí pro děti předškolního věku, které do začátku školního roku dovrší 5 let. (Valenta, 2017, s. 118)

V rámci rodičovské odpovědnosti je potřeba vnímat dítě jako aktivní subjekt, který se spolupodílí na výkonu rodičovské odpovědnosti. Jako zákonní zástupci rodiče dítě nejen přímo zastupují, ale jednájí i v situacích, které směřují vůči dítěti. (Šmíd, 2018, s. 115)

Život rodiny a její dění výrazně ovlivňuje zdravý vývoj dítěte. Proto je velmi důležité, aby rodiče jako primární socializační činitelé byli pro svého potomka všestranným příkladem. Otec a matka jako vzor mohou svým chováním a jednáním výrazně ovlivňovat dítě, a to jak pozitivně, tak negativně. (§ 884 OZ)

2.2 Determinanty působící na rodiče při výběru mateřské školy

Rodičovskou roli při výběru mateřské školy ovlivňuje řada determinantů. Úvahy o mateřské škole, jejím výběru, bývají často prvním vážnějším rozhodnutím ve společném životě rodičů. Proto jsou při výběru předškolního zařízení klíčové determinanty, které formují představy a očekávání rodičů.

V dnešní době mají rodiče mnohem větší volnost v rozhodování týkajícího se vzdělávání jejich dětí. Při výběru mateřské školy si rodiče obvykle vznášejí mnoho otázek. Mezi ně řadíme například lokalitu, charakter školského zařízení, vzdělávací program, kvalitu stravování. V posledních letech rodiče stále více kladou důraz na prestiž mateřské školy. V současné době existuje řada typů mateřských škol jiných než státních – sportovní, lesní, anglické, Montessori, waldorfské a jiné. (Jungwirthová, 2009, s. 136)

Řada rodičů si je vědoma, že jednotlivé typy škol se mnohdy mění přístupem k dětem i metodami výuky. Proto výběru školy přikládají značnou pozornost. Dnešním trendem je taktéž to, že rodiče navštíví vícero předškolních zařízení a chtějí vidět nabídku, kterou dané mateřské školy poskytují. Dle Čapka (2013, s. 22) rodiče nejčastěji žádají a očekávají od školského zařízení:

- individuální a zodpovědný přístup k dítěti, aniž by některé děti měly pocit křivdy, nesympatičnosti
- využívání všech didaktických pomůcek a dovedností učitele
- rovnocenné zacházení
- co největší podporu při vzdělávání
- vstřícnost učitele při řešení problémů
- zájem o neformální spolupráci s rodiči
- vysokou míru kvalifikovanosti

Při výběru mateřské školy by měli rodiče zohledňovat pracovní kolektiv včetně jeho vedení a denní řád. Podstatným faktorem je také systém odměn a trestů předškolního zařízení, který by měl být v souladu se zásadami rodiče. V neposlední řadě je důležité, aby bylo rodiči jasně zřetelné, že pedagogický kolektiv vždy vnímá individualitu dítěte, které je pak schopné se přizpůsobit pravidlům mateřské školy. (Špaňhelová, 2004, s. 15)

Ve výzkumu (Šmelová, 2005, s. 17) bylo zjištěno, že hlavním očekáváním rodiče od mateřské školy je sounáležitost s RVP PV. Realizovaným dotazníkovým šetřením bylo shledáno, že důvodem volby mateřské školy bývá především její lokalizace, kvalitní pedagogický sbor, nabídka aktivit a přístup k dětem. Hlavní pozitiva přínosu mateřské školy rodiče viděli v systematické práci s dětmi dle školního vzdělávacího programu.

Význam determinantů v utváření rodičovské role je zásadní. Při nástupu dítěte do mateřské školy je nutné si neustále uvědomovat, že rodiče chtějí pro svého potomka jen to nejlepší. Oni samotní si přejí co největší možnosti pro své dítě, které jsou však limitovány jejich představami a očekáváním.

Determinanty působící na rodičovskou roli mohou vyvolat pocity nejistoty a obav z adaptace dítěte na mateřskou školu. Z tohoto důvodu je důležitá úloha učitele, který by měl zahájit od samého počátku docházky rozhovor s rodičem místo pouhé občasné diskuze „mezi dveřmi“. (Niesel & Griebel, 2005, s. 91)

2.3 Z rodičů se stávají rodiče dítěte z mateřské školy

Dle *Školského zákona o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání* (dále jen ŠZ) je rodič jakožto zákonný zástupce povinen přihlásit dítě k předškolnímu vzdělávání. V současné době se tedy nejedná o osobní rozhodnutí rodiče zapsat dítě do mateřské školy či do jiné formy alternativního předškolního vzdělávání. Jde o pravidelnou povinnou docházku v pracovních dnech v souladu se všemi právními předpisy. (§ 34a ŠZ)

Nově vytvořený partnerský vztah mezi rodiči a mateřskou školou patří k první osobní zkušenosti v interakci rodič – škola. Rodiče se zde poprvé seznamují s fungováním školského zařízení a jeho životem. Vznikají tak životní zkušenosti, názory a utváří se pohled na vzdělávací systém dané země, v našem případě české školství. Konkrétně v mateřské škole jsou vztahy mezi rodičem a učitelem velmi intenzivní. (Majerčíková & Rebendová, 2016, s. 75)

Úlohou učitele by mělo být nejprve vytvořit bezpečné a citové zázemí pro dítě. Nejde jen o prožívání rodiče, ale i o trpělivé vytváření důvěry dítěte v mateřskou školu. Při vstupu dítěte do předškolního zařízení by se učitel tedy měl zaměřit především na adaptaci dítěte na prostředí a jeho zaměstnance. V mnoha případech se však stává, že se učitel automaticky soustředí převážně na výkon dítěte. Zapomíná tak na fakt, že dítě zpočátku hledá jistotu a bezpečí, které mu může například poskytnout jeho oblíbená hračka. (Jedlička, 2017, s. 104)

První chvíle s sebou přináší také rozloučení se s tím, co je nám blízké a známé. Během ranního loučení můžeme zpozorovat silné city, které se jak u dítěte, tak u rodiče objevují. Asi pro každého rodiče, jehož dítě stojí uprostřed dění, je vstup do mateřské školy něčím zvláštním. Poprvé se musí připravit na to, že část dne bude bezprostředně bez svého dítěte. Rodič najednou nemá přehled, co jeho dítě dělá, jak se cítí. Pravdou ale je, že rodič potřebuje určitý čas na přivyknutí, aby tyto nové informace a pocity mohl pojmout a zpracovat je.

Postupem času se vyvine pocit jisté sounáležitosti za fungování skupiny a celé mateřské školy. Ze strany rodičů se očekává (Niesel & Griebel, 2005, s. 99) následující:

- je schopen přijmout, že jeho dítě je jedním ze součástí kolektivu;
- rozvíjí a prohlubuje co nejvíce vztah k mateřské škole;
- neprosazuje pouze podporu pro své vlastní dítě na úkor ostatních;
- podporuje prostřednictvím spolupráce všechny děti a jejich zájmy.

Řičan (2013, s. 84) uvádí: „*Učitelé a rodiče by měli být jako spojenci a táhnout za jeden provaz*“. Aby vztah rodič – učitel správně fungoval, je zapotřebí vést dítě k loajalitě vůči učiteli. Přátelskou formou musí rodič dítěti ukázat, že učitel je jak autorita, tak jeho aktivní podporovatel v jeho vzdělávání.

Před vstupem do mateřské školy by se rodič měl zbavit všech předsudků vůči školskému zařízení. Ty mohou zapříčinit budoucí problém v komunikaci mezi rodičem a mateřskou školou. Každý rodič by si měl uvědomit, že tímto novým vztahem je nezbytné investovat dostatek času do rozvoje vzniklého partnerského vztahu rodič – škola. (Čapek, 2013, s. 20–21)

Se započatím docházky vzniká u rodiče určitý vztah k mateřské škole, který výrazně rodičovskou roli ovlivňuje. Vztah mezi rodičem a mateřskou školou můžeme členit do následujících skupin:

rodič jako partner – chápe mateřskou školu jako rovnocenného partnera, kterého uznává. Klade důraz na spolupráci a komunikaci;

rodič jako klient – mateřskou školu chápe jako prostředek k naplnění jeho přání. Řídí se heslem „naš zákazník, náš pán“;

rodič jako občan – vnímá mateřskou školu jako vzdělávací instituci, která je součástí občanského života;

rodič jako problém – s mateřskou školou nekomunikuje, udržuje s ní pouze formální vztah, nezáleží mu na vzdělávání dítěte, v některých případech se snaží „ovládnout“ mateřskou školu. (Rabušicová, 2004, s. 33)

Z této charakteristiky vyplývá, že rodič zaujímá ve vztahu k mateřské škole řadu rolí. Vztah rodič – mateřská škola může být z pohledu rodiče různě chápán.

Jak vlastně může rodič své dítě podpořit ještě před vstupem do mateřské školy? Před zahájením docházky je třeba dítě připravovat na:

- *změnu denního režimu* – v prvních dnech by měl navyknout dítě na každodenní přivádění do školského zařízení. Dítě si tak zvykne na denní rituály. Mezi ně patří například pravidelné vstávání do mateřské školy a vyzvednutí rodičem. Dítě musí mít přehled v denním režimu;
- *intenzivní komunikaci o mateřské škole* – rodič by si měl vyhradit dostatek času na pravidelné rozhovory s dítětem a připravit jej na nastávající změny.

Důležitou součástí je také stabilita rodiny. Ať už je to trvalé bydliště, fungující vztahy mezi nejbližšími rodinnými příslušníky (sourozenci, prarodiče), či samotný harmonický a pevný vztah mezi matkou a otcem. (Niesel & Griebel, 2005, s. 98–99)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce se věnuje kvalitativně orientovanému výzkumu, který byl zvolen na základě hloubky tématu, a snahy co nejpřesněji zaznamenat subjektivní změny rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy. Výzkum je stěžejně zaměřen na rodiče dětí z mateřské školy. Rodič při nástupu dítěte do mateřské školy prochází řadou proměn ve své rodičovské roli. Změny se týkají zkrácení denního kontaktu s dítětem, jeho veškeré kontroly nad ním a návratu do zaměstnání. Mimo jiné je dítě v situaci, kdy přijímá novou autoritu v podobě učitele. Vedené rozhovory s rodiči nám odhalily jejich subjektivní pocity, které nastaly při nástupu dítěte do mateřské školy. Zároveň poukazují na proměnu rodičovské role během dlouhodobější docházky dítěte do předškolního zařízení. Ve výzkumu se prioritně zaměřujeme na vnitřní pocity rodiče a jeho osobní pojmání rodičovské role.

3.1 Výzkumné cíle a otázky

Hlavním cílem výzkumu je popsat subjektivní chápání změn rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy z pohledu rodičů těchto dětí.

Hlavní cíl jsme dále rozdělili do následujících dílčí výzkumných cílů:

- Popsat, jakou změnu rodičovské role rodiče zaznamenali při nástupu dítěte do mateřské školy.
- Popsat změny rodičovské role po pravidelné docházce dítěte do mateřské školy.

Pro splnění výzkumného cíle jsme zvolili následující výzkumné otázky:

- Jak rodič vnímá svou rodičovskou roli?
- Jaké změny rodičovské role rodič zaznamenal při nástupu dítěte do MŠ?
- Jak rodič vnímá rodičovskou roli po pravidelné docházce dítěte do MŠ?

3.2 Výzkumné metody a technika sběru dat

Pro tento výzkum kvalitativního charakteru jsme zvolili následující výzkumné metody – metodu nedokončených vět a polostrukturované interview.

Test nedokončených vět řadíme mezi projektivní metodu. Principem projektivní metody je schopnost vyvolat u zkoumané osoby různé reakce na základě dojmů svého osobního prožívání a vlastní osobnosti. Cílem projektivní metody je poznat komplexní osobnost jedince.

Zkoumaná osoba je seznámena se vzniklou situací, která je pro něj nová. Z tohoto faktu vyplývá, že můžeme získat na rozdíl od testu nejrůznější odpovědi. (Svoboda, 2013, s. 268)

Výhodou této metody je možnost získat celkový pohled na daný jev. Osoba nemusí vědět, že je zkoumaná, což umožňuje vytvořit pohled do hloubky. Jako negativum lze označit spornost interpretace výsledků, s čímž se pojí mnohočetnost výsledků. (Doulík, 2016, s. 52)

Základním rysem metody nedokončených vět je bezprostřední reakce zkoumané osoby. Touto metodou můžeme odhalit skutečné pocity, postoje, stavy osobnosti, které mohou být při užití jiných technik utajeny. (Pelikán, 1998, s. 186)

Test nedokončených vět je známý od konce 19. století, kdy jej poprvé využil filozof a psycholog Hermann Ebbinghaus. Propracovanější varianty mohou splňovat i psychometrická kritéria, jako například emocionální zralost a přizpůsobení. (Svoboda, 2013, s. 279)

Metoda interview je pro kvalitativní výzkum vhodná z toho důvodu, že můžeme zjistit, jak participanti vnímají svět kolem sebe a jak na ně působí zkoumané události. Rozhovor by měl mít uvolněné a přátelské klima, ve kterém se jak tazatel, tak participant cítí příjemně. (Gavora, 2010, s. 201)

V této diplomové práci jsme použili metodu *polostrukturovaného interview*, která měla sloužit jako doplňující prvek k získání informací z metody nedokončených vět. Polostrukturované interview má předem připravený seznam otázek, na které participant odpovídá. Výhodou této metody je možnost participanta vybrat si, jakým stylem bude na dané otázky odpovídat. (Ferjenčík, 2010, s. 175)

Rozhodne-li se výzkumník pro tuto metodu, může zaměnit pořadí otázek. Tímto způsobem se tak může maximalizovat efektivita rozhovoru. Lze tak hovořit i o jakési formě strategie výzkumníka. (Miovský, 2006, s. 159). Na základě těchto faktorů jsme se rozhodli pro tuto výzkumnou metodu, která nám umožnila získat subjektivní informace participantů – v našem případě rodičů.

Nejdříve jsme participanty požádali o písemný souhlas s podílením se na výzkumu. Následoval souhlas rodičů s audio nahráváním rozhovoru na diktafon. Poté vyplnili arch, který obsahoval nedokončené věty orientované primárně na ně. Samotný arch byl rozdělen do tematických částí. První oblast se zabývala osobním pojmáním rodičovské role. Zbylé části se zaměřovaly na změnu rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy, její proměnu po prvních týdnech a po pravidelné docházce dítěte do mateřské školy.

Informace získané na základě vyplněných archů jsme dále rozvíjeli v polostrukurovaném interview, ve kterém jsme se dotazovali na doplňující informace. Tímto způsobem jsme si ověřili, zda participanti správně pochopili nedokončené věty. Polostrukurované interview tvořilo tzv. jádro výzkumu, na které se nabalovaly doplňující otázky.

Pro zpracování dat jsme zvolili techniku *otevřeného kódování*. Je založené na pomalém čtení přepisů jednotlivých rozhovorů a zaznamenávání kritických míst. Kódovat lze jak slovo po slově, tak i po odstavcích či celých textech. Samotný kód označuje podstatné jméno nebo sloveso. Takto veškerá data analyzujeme a upřesníme do kategorií. Otevřené kódování odhaluje v datech určitá témata. (Hendl, 2016, s. 216)

3.3 Vstup do terénu, výběr výzkumného vzorku a průběh výzkumného šetření

Pro realizaci výzkumu jsme si zvolili rodiče z mateřské školy v městyse ležícím na území Zlínského kraje. Z důvodu citlivosti informací, které nám participanti poskytl, bylo nutné neuvádět konkrétní název mateřské školy. Toto předškolní zařízení se nachází v centru městyse s přílehlou zahradou. Maximální kapacita mateřské školy je 84 dětí, které jsou rozděleny dle věku do 3 tříd – Rybičkové, Motýlkové, Ptáčkové. Současný ředitel je rovněž ředitelem přílehlé základní školy. Pedagogický personál se skládá z 5 pedagogických pracovníků a z 2 asistentek pedagoga. Dále zde působí nepedagogický personál, a to 2 uklízečky, 2 kuchařky a 1 ekonomický pracovník.

Před vstupem do terénu bylo nutné předem sestavit záznamový arch s nedokončenými větami a připravit si otázky k polostrukurovanému interview, které bylo následně nahráváno na záznamové zařízení. Výběr vzorku byl zcela záměrný. Byli osloveni ti rodiče, kteří se svým dítětem zahájili předškolní vzdělávání v září školního roku 2018/2019. Jednalo se o participanty, jejichž dítě mělo v době nástupu do mateřské školy věk v rozmezí 2 - 3,5 let a doposud nenavštěvovalo mateřskou školu. V rámci tohoto výzkumu bylo nutné se zaměřit právě na tyto participanty. Zjišťovali jsme u nich změnu rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy, po prvních týdnech a po pravidelné docházce dítěte do předškolního zařízení.

Výzkum započal v prosinci 2018 a byl ukončen v lednu 2019. Rodiče i děti se museli nejdříve adaptovat na nové prostřední a pravidla fungování mateřské školy. Oslovený vzorek

tak mohl lépe reflektovat své subjektivně vnímané pocity a změny rodičovské role s odstupem času, tj. s nástupem dítěte do mateřské školy na počátku školního roku 2018/2019. Na tomto výzkumu se podílelo 10 rodičů. Před zahájením výzkumu byli rodiče seznámeni s anonymitou výzkumu a podepsali informovaný souhlas. Kromě již zmiňované podmínky je třeba vyzdvihnout ochotu a vstřícnost rodičů. Ne vždy je pro rodiče příjemné zodpovídat jak písemně, tak i ústně mnohdy citlivé a osobní otázky, které jsou navíc nahrávány.

Participantů se skládali z 8 matek a 2 otců. Tyto rodiče jsme osobně oslovili na základě listu *Oslovení účastníků za účelem výzkumu* (viz. příloha PI). V rámci toho výzkumu jsme se museli časově přizpůsobit harmonogramu rodičů. Z tohoto důvodu rodiče vyplňovali nedokončené věty doma a poté byli pozváni do konferenční místnosti v budově mateřské školy. Zde se realizovalo polostrukturované interview. Někteří rodiče však po předchozí domluvě raději uvítali možnost realizace rozhovoru v jejich domácnostech.

3.4 Charakteristika participantů

Rodič 1

Jedná se o matku ve věku 32 let, která bydlí v sousedním městě. Po mateřské dovolené nastoupila do zdejší mateřské školy, kde působí jako asistentka pedagoga u dítěte se středně těžkým mentálním postižením. Tato participantka předčasně ukončila mateřskou dovolenou, protože přijala pracovní nabídku ve své specializaci, a to v bakalářském studiu v oboru speciální pedagogika. Z tohoto důvodu chodí její dítě do mateřské školy od věku 2 let a 3 měsíců.

Rodič 2

Této participantce je 29 let. Pracuje jako fyzioterapeutka. Protože je s partnerem místní občankou, navštěvuje jejich dítě mateřskou školu, ve které probíhalo výzkumné šetření. Rodiče začali své dítě vodit do mateřské školy v září školního roku 2018/2019, v listopadu dovršilo věku 3 let. Participantka studuje jednoroční fyzioterapeutický kurz. Proto se partnerem dohodla, že bude jejich syn navštěvovat mateřskou školu od září, kdy dovršil věku 2 let a 9 měsíců.

Rodič 3

Matce tohoto dítěte je 33 let. Momentálně je na mateřské dovolené již 7. rokem. Participantka má vystudovanou střední obchodní školu. Kromě nejmladšího potomka (dcery, 1 rok), má ještě další dvě dcery ve věku 3 a 7 let. Před mateřskou dovolenou působila jako

recepční v místním hotelu. Svoji druhou dceru se rodiče rozhodli dát do mateřské školy ve věku 3 let. Důvodem byl především fakt, že se matka chtěla po dobu své rodičovské dovolené více zaměřit na nejmladší dceru.

Rodič 4

Další participantce je 32 let, bydlí v nedalekém městě. Od narození jejího syna je samoživitelkou. Před mateřskou dovolenou pracovala jako servírka, nyní pracuje jako učitelka v mateřské škole. Má vystudovanou střední pedagogickou školu. Docházka jejího jediného syna započala ve věku 3 let a 5 měsíců z důvodu ukončení mateřské dovolené a taktéž nelehké finanční situace.

Rodič 5

Matce je 30 let, žije v sousední vesnici. Pracuje jako administrativní pracovník. Má vystudované gymnázium. Studovala taktéž právnickou fakultu, kterou v 5. ročníku nedokončila. S manželem mají jednoho syna. Jejich společným přáním by byl další potomek, kterého však ze zdravotních důvodů mít nemohou. Jejich syn navštěvuje tuto mateřskou školu od září 2018 ve věku 3 let z důvodu návratu matky zpět do zaměstnání.

Rodič 6

Této participantce je 25 let, pochází z Moravskoslezského kraje. Do městyse se s partnerem přistěhovala, když měla jejich dcera půl roku. Tato matka má ukončené základní vzdělání a nyní pracuje jako obsluha v kavárně. Svoji dceru se s partnerem rozhodli dát do mateřské školy v září 2018 ve věku 2 let a 7 měsíců. Společně s partnerem plánují v brzké době dalšího potomka.

Rodič 7

V pořadí sedmé participantce je 31 let. Pracuje jako zdravotní sestra v krajské nemocnici. Společně s partnerem mají jednu dceru. Matka absolvovala bakalářské vysokoškolské vzdělání v oboru všeobecná sestra. Oba rodiče pochází z tohoto městyse. Od příštího roku bude jejich potomek navštěvovat jinou mateřskou školu z důvodu stěhování. S docházkou dcery do mateřské školy začali v září 2018, kdy dosáhla věku 2 let a 5 měsíců. Dalšího potomka prozatím s partnerem dále neplánují.

Rodič 8

Této matce je 37 let. Je vedoucí zdravotní sestrou. Má vystudované bakalářské vysokoškolské studium. Matka má dvě dcery (2 a 4 roky). Zaměřili jsme se na mladší dceru, která

nastoupila v září 2018 ve věku 2 let a 3 měsíců. Participantka se netají tím, že bylo pro ni velmi důležité, aby se rychle navrátila zpět do zaměstnání. Oba rodiče pochází z téhož městyse.

Rodič 9

Otcí tohoto dítěte je 35 let. Společně s manželkou vychovávají jediného syna. Participant má vysokoškolské vzdělání v oblasti bezpečnostní technologie a managementu. Pracuje jako projektový manažer. Do městyse se přistěhovali před 2 lety z Jihomoravského kraje. S manželkou se rozhodli dát své dítě do mateřské školy v září 2018, kdy měl jejich syn 3 roky. Protože jejich syn měl od narození velmi závažné onemocnění, rodiče se rozhodli, že předškolní zařízení bude navštěvovat pouze dopoledne.

Rodič 10

Posledním participantem je otec 33 let. Pochází z nedalekého města a je ředitelem základní školy. Má s manželkou 2 syny, starší 3 roky a mladší 1 rok a 7 měsíců. Participant má vystudovaný magisterský studijní obor v oblasti pedagogika. S docházkou syna do předškolního zařízení započali v září 2018 ve věku 3 let a 2 měsíců. Dalšího potomka již neplánují.

4 ZPRACOVÁNÍ A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

Po získání vyplněných archů s nedokončenými větami bylo provedeno interview s jednotlivými rodiči. Interview byla nahrávána na diktafon a následně zpracována do podoby transkripce neboli psané podoby rozhovoru. V další fázi výzkumu byla data zpracována formou otevřeného kódování s pomocí metody *papír a tužka*. Kódovány byly jak archy s nedokončenými větami, tak jednotlivé přepsané rozhovory. Po dokončení této fáze nastala analýza dat, při které vznikly různě velké jednotky. Tímto způsobem vznikly „značky“, které vyznačovaly podobné vlastnosti.

Jednotlivé kódy bylo zapotřebí kategorizovat podle podobných vlastností. Z vytvořených kategorií vznikly jejich subkategorie. Na základě analýzy všech dat vznikly 4 kategorie a 7 subkategorií.

Vyplyvající kategorie a subkategorie jsme dále interpretovali a výňatky z výpovědí participantů jsme opřeli o odbornou literaturu. Tímto způsobem jsme si odpověděli na stanovené výzkumné otázky. Získané údaje nám zodpověděly dílčí výzkumné cíle a tím i hlavní výzkumný cíl. Součástí diplomové práce je přiložen i návrh, jak zkvalitnit přípravu rodiče na vstup do mateřské školy a prohloubit tak jeho povědomí o proměnách rodičovské role.

Tabulka č. 1- Kategorie a subkategorie výzkumného šetření



Tabulka č. 1 zaznamenává průběh změn rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy, v prvních týdnech a po pravidelné docházce. Je zde vyjádřen logický postup ve vnímání změn rodičovské role. Z první kategorie vyplývá pohled na rodičovství, co pro rodiče

znamená být rodičem. Z druhé kategorie vyvstává střet rodičovské role s mateřskou školou a z toho vyplývající pocity, které toto setkání doprovází. Třetí kategorie přináší změny rodičovské role ve vztahu k zaměstnání a životnímu stylu, které se projevují v prvních týdnech docházky dítěte do mateřské školy. Ze závěrečné kategorie vyvstává zpětný pohled na rodičovskou roli a její sebereflexi.

4.1 V roli rodiče

Rodič v životě dítěte hraje nezastupitelnou roli. Pečuje o něj, stará se o jeho všestranný vývoj a podporuje jeho vzdělávání a výchovu. Od rodiče by mělo dítě cítit podporu a pocit ochrany. Být rodičem s sebou přináší jak radostné chvíle, tak i řadu povinností. Rodič za dítě nese zodpovědnost, která mnohdy přináší pocity strachu nebo obav o jeho bezpečí. Na rozdíl od ostatních životních rolí nejde tuto úlohu vzít zpět. Když se člověk stane rodičem, tak jím zůstane na vždy. (Vágnerová, 2007, s. 109)

Proměna role dítěte v roli rodičovskou je v sociologii vnímána jako závěrečná fáze v přechodu do dospělosti. Rozvíjí se schopnost sociální a emoční inteligence, která je ovlivněna individuálními zkušenostmi, kulturními tradicemi, sociálními normami dané společnosti apod. (Katrňák, 2010, s. 118)

Při nástupu dítěte do mateřské školy nastává v životě rodiče zásadní zlom, během kterého si sám začíná uvědomovat, že jeho potomek nebude závislý pouze na něm. Do vztahu rodič a dítě najednou vstupuje učitel, který přináší nové podněty. Nyní sdílí učitel a dítě společný prostor a čas. Dohromady se podílejí na společném tvůrčím záměru. V této fázi je důležitá spolupráce učitele a dítěte nejen při hře, ale i při všech ostatních činnostech. Rodič přestává mít pomyslnou plnou moc na dítětem. Vzniká tak trojúhelník rodič – dítě – učitel. (Matějček, Pokorná & Karger, 2016, s. 190)

V oblasti této kategorie se nejvíce projevila subkategorie **Změna v životě** a **Životní náplň**.

4.1.1 Změna v životě

Narození dítěte je bezpochyby výrazná změna v životě člověka. Najednou se z člověka stane rodič, který plně nese zodpovědnost za svého potomka. Rodičovství s sebou přináší také přehodnocení životních priorit. Na prvním místě nyní stojí dítě, kterému rodič věnuje veškerou péči, lásku a pozornost. Odsouvá tak své vlastní potřeby zvlášť ve prospěch něj. Pro dítě se rodič snaží být správným rodičovským vzorem. Rodičovství přináší s sebou

změny v prožívání a uvažování, mnohdy se pojí s přerušением ostatních aktivit, které do narození dítěte partneri mohli provozovat. (Vágnerová, 2007, s. 117)

Změna v životě rodiče nastává při vstupu dítěte do mateřské školy. Rodič (zejména matka) se po mateřské dovolené musí od dítěte odloučit a ztrácí tak na část dne úplnou kontrolu nad dítětem. V některých případech může být pro matku návrat do pracovního režimu z hlediska konkurenceschopnosti na trhu práce těžký. Jak uvádí Majerčíková a Rebendová (2016, s. 15), bývá tento problém spojován s nedostatkem míst v mateřských školách.

Participantů především zaznamenali, že s příchodem rodičovství pro ně nastal nárůst odpovědnosti. Projevil se především ve strachu a obavách o dítěte v rámci jeho bezpečí. Vyvstaly zde otázky týkající se vlastní připravenosti na rodičovství, ale zároveň i pochyby. Dle Tsabaryové (2018, s. 81) pochyby rodičů často pramení z toho, že neexistuje žádný „rodičovský kurz“ pro nastávající rodiče. Rodičovství vyžaduje nejvyšší míru vyzrálости a emoční vyspělosti, čemuž se může člověk naučit. Avšak skutečně osvojit si tyto dovednosti může pouze ten, kdo si všechny tyto aspekty plně uvědomuje.

„...když to bylo teprve v tom očekávání, tak jsem to vůbec nějak nevnímala. Neměla jsem ani břicho, prostě jsem si připadala taková nepřipravená. Jakmile ale to rodičovství nastalo, byl to pro mě velký šok. Sama jsem si říkala, že člověk se strašně do toho dítěte zamiluje... Najedou je člověk nervózní...“ (R6)

„Rodičovství je někdy záprah. Není to jednoduché být rodičem. Je to naplňující, je to pěkné, i když jsou tam starosti.“ (R5)

V subkategorii **Změna v životě** se mimo jiné projevila skutečnost, že se rodič od narození dítěte snaží být jeho vzorem. Matějček (1996, s. 12) se zmiňuje, že rodiče čerpají své představy o rodičovství ze vzpomínek vlastního dětství. Tyto zkušenosti, ať pozitivní nebo negativní, poté uplatňují ve výchově vlastního dítěte. Veškeré jednání vedou s nadějí, že se vše bude předávat i dalším generacím.

„...aby si i oni pak taky takto dokázali v životě udělat takovou rodinu jako já a vychovávali své děti tímto způsobem.“ (R3)

„...snažím se k tomu přistupovat zodpovědně, tak, abych tomu synu dával to, co si představuju, že by ten otec měl asi dělat.“ (R9)

„...být rodičovským vzorem pro to dítě, něčemu jej neustále učit, ukazovat mu, jak to má v životě dělat. (...) Zkrátka vést ho tím směrem, kam chci. Pořád ho někam jakoby vést.“
(R7)

Rodičovská role s sebou přináší nesčetné množství změn. Nejsou to jenom krásné a příjemné pocity, které rodiče s dítětem prožívají. Významnou roli hrají i negativní pocity, jako například strach, stres či obavy z vlastní připravenosti na tuto životní roli. Všechny tyto pocity se zintenzivní v okamžiku nástupu dítěte do mateřské školy. Rodiče si často v této fázi kladou řadu otázek, avšak odpovědi naleznou až postupem času. Cílem tohoto životního úkolu není naučit se nazpaměť řadu pravidel, ale být schopen vzájemné spolupráce a komunikace.

4.1.2 Životní náplň

Rodičovství patří bezesporu k jednomu z nejdůležitějších úkolů v průběhu života člověka. Mnohé lidi vede k rodičovství pud touhy mít děti, jiní naopak zplození potomka plánují, zvažují. V některých případech není dítě prioritním záměrem v partnerském vztahu, avšak postupem času dochází k přehodnocení těchto životních postojů v otázce založení rodiny. Dle Reischer (2018, s. 29) je rodičovství dovednost, během které se učí rodič novým postupům, dokáže objektivně zhodnotit získané informace a umí je využít v praxi. U této dovednosti je nutné, aby si rodič uvědomil, že se může dopustit chyby. Zde platí pravidlo, že „chybami se člověk učí.“

Většina participantů a participantek v rozhovoru i v nedokončených větách uvedla, že rodičovskou roli vnímají jako životní poslání, dar a princip života člověka. Na rodičovskou roli a celkově na rodičovství se velmi těšili a byli si vědomi důležitosti tohoto úkolu. Překvapila nás pouze jedna participantka, která uvedla, že na svou rodičovskou roli nebyla zcela připravena a spíše si její důležitost neuvědomovala. Avšak s narozením potomka své životní hodnoty zcela přehodnotila.

„Já jako řeknu upřímně, vlastně když to bylo teprve v tom očekávání, tak jsem to vůbec nějak nevnímala. Neměla jsem ani břicho, prostě jsem si připadala taková nepřípravená. Jakmile ale to rodičovství nastalo, byl to pro mě velký šok.“ (R6)

Tento jev je zpracován i v odborné literatuře. Koucká (2014, s. 35) uvádí, že zejména pro matky, které rodičovství neplánovaly, bývá těhotenství a mateřství mnohem těžší. Fyziologické změny a změny v prožívání a chování v jednotlivých fázích těhotenství vytváří směsici pocitů, ve kterých se nepřipravená matka může těžce orientovat.

Ve výzkumu se dále projevila skutečnost, že pro většinu výzkumného vzorku je vnímána rodičovská role jako poslání. Participanti a participantky uvedli, že úkol být rodičem je pro ně zcela zásadní a nepostradatelný. Chtějí svým potomkům předat to, co se sami učili od vlastních rodičů.

„Určitě to vnímám jako poslání a dejme tomu pokračování ve výchově, kterou započali moji rodiče a moji předci. Toho lepšího, co bych chtěla předat dál, aby se to promítlo mému synovi v životě.“ (R1)

„Rodičovskou roli vnímám více méně jako poslání, abych vychovávala děti tak, aby se dokázaly v životě samy o sebe postarat... aby si ony pak taky takto dokázaly v životě udělat takovou rodinu a vychovávaly své děti tímto způsobem.“ (R3)

„Takže spíš to беру z tohoto pohledu... abych tomu synovi dával to, co si představuju, že by ten otec měl asi dělat.“ (R10)

Hledisko vnímání rodičovství jako pokračování vlastního rodu popisuje i Sobotková (2012, s. 158). Pro některé rodiče je stěžejním pocitem možnost skrze vlastní děti přesáhnout svůj vliv do budoucnosti. Tento fakt se odrazil i v teoretické části diplomové práce v oblasti přínosu rodičovství. Potomci dodávají rodičům smysl života, příležitost k seberealizaci a osobnímu rozvoji. Skrze děti naplňují svou osobnost.

Rodičovství taktéž participanti a participantky vnímali jako životní dar, něco vzácného a jedinečného. Na tomto daru je ale potřeba i usilovně pracovat. (Říčan, 2014, s. 262) Jeden z participantů se nebál označit rodičovství jako splněný sen.

„Tak určitě je to dar, ale taky obrovská starost o někoho.“ (R7)

„Beru to prostě jako životní dar, proto jsou tři.“ (R3)

„...já jsem se na to hrozně těšil a chtěl jsem strašně moc dítě, takže pro mě je to zkrátka splněný sen.“ (R9)

Ve výzkumu se dále podařilo zachytit názor participantky, která rodičovství označila za dar, avšak dříve tomu tak dle ní nebylo. Důvodem změny byl potrat dvou dětí, po kterých si uvědomila, že rodičovství není samozřejmostí a je opravdovým životním štěstím.

„Teď už to vnímám jako dar, ale dřív tomu tak nebylo. Rodičovství mi přišlo jako samozřejmost, že jednou budu rodičem.“ (R5)

Tato radikální změna názoru se projevuje u žen a mužů, kterým rodičovství buď nebylo dopřáno, nebo až po mnohých pokusech. To, co jiní považují za samozřejmost a bezproblémovost, je pro ně o to víc žádoucí. Po mnoha zklamáních se u těchto rodičů vytváří trpělivost a pokora. (Sobotková, 2012, s. 163)

Vychovávat děti stojí velké množství energie, fyzických i psychických sil. Zároveň jsou však potomci zdrojem radosti, pocitu smyslu života. Dle poznatků získaných z výzkumu je zřejmé, že rodiče svoji roli nesou zodpovědně a skrze vlastní děti se seberealizují.

4.2 Nový začátek

Tato kategorie se zaměřila na vstup rodičů do mateřské školy. Cílem u participantů bylo zaznamenat jejich pocity při prvním odloučení od dítěte v mateřské škole. Ve značné míře se ve výpovědích projevily subjektivní pocity, názory a prožitky rodičů, které byly mnohdy v protikladu. Participantů se v interview i nedokončených větách například rozcházeli v otázce výčitek z nástupu dítěte do mateřské školy.

Z analýzy získaných dat nám vyplynuly subkategorie **Správná vs. špatná volba** a **Moje pocity**, které jsou charakterizovány níže.

4.2.1 Správná vs. špatná volba

Samotný vstup do mateřské školy s sebou nese řadu změn nejen pro dítě, ale také pro rodiče. Řada matek se vrací zpět do zaměstnání, pro členy rodiny se mění režim dne. Nastává situace, kdy už rodiče nemohou být s dítětem po celý den a mít tak nad ním plnou kontrolu. Zde vstupuje na scénu mateřská škola, která mnoha rodičům pomáhá s návratem do zaměstnání.

Při vstupu dítěte do mateřské školy si řada rodičů jistě klade mnoho otázek, zda svým rozhodnutím navrátit se zpět do zaměstnání neuspěchali docházku svého potomka, nebo jestli je jejich dítě na vstup dostatečně připravené. S otázkami se pojí i řada očekávání, například adaptace dítěte na kolektiv a prostředí mateřské školy, upevnění sebeobslužných činností a hygienických návyků a v nepodléhající řadě příprava na vstup do základní školy. Zmíněné příklady zpětně ovlivňují sebereflexi rodiče v otázce správného či špatného rozhodnutí započat s docházkou dítěte do mateřské školy.

Ve výzkumu se projevilo, že většinu participantů při nástupu dítěte do mateřské školy tížil pocit výčitek. Tyto emoce byly způsobeny racionálním uvažováním a nutností navrátit se zpět do zaměstnání.

„I malou jsem se snažila tak připravovat, že musí jít do školky, aby se mohly vydělávat penízký. (...) A přitom i já jsem to vnímala jako zklamání a zradu.“ (R7)

Skutečnost, že během mateřské dovolené jsou příjmy mnohem nižší, nutí některé rodiče uvažovat racionálně. Zahájí tak docházku svého potomka dříve, než by oni sami chtěli. Dle Majerčíkové a Rebendové (2016, s. 14) je mateřská škola prostředkem k zajištění finančně dostupné a kvalitní služby péče o děti.

Participant dále uvedli, že vstup do mateřské školy se u nich projevilo v podobě úzkostí a strachu z uspěchání docházky. Tento neklid prožívají zejména matky, které nyní musí svůj vztah k dítěti dělit s dalšími osobami. Připustit si tuto změnu ve vztahu rodič – dítě pro ně bývá velmi obtížné. Dostavuje se pocit výčitek, zpytování svědomí, frustrace.

Spojujícím pocitem je úzkost, která svírá duši a je typická absencí určitého předmětu. Úzkost je většinou vyvolána blížící se hrozbou. (Nakonečný, 2012, s. 313) V našem případě se jedná o mateřskou školu. Pro rodiče je to zcela nová situace, se kterou doposud neměli zkušenost. Vzpomínky na vlastní dětství v mateřské škole jsou vzdálené, nyní se navíc ocitají ve zcela nové roli, a to roli rodiče.

„Ten první pocit byl asi takový plný úzkosti, takový pocit, jestli jsem to neuspěchala, zda to není moc brzo, když dítě dávám tak brzo do školky. Měla jsem pocit výčitek, takové frustrace.“ (R8)

„Měla jsem sama obavy, jestli jsem tu docházku nějak neuspěchala. Říkala jsem si, jestli jsem neměla počkat...“ (R6)

V jednom případě v průběhu interview participantka sdělila, že pro ni byl nástup syna do mateřské školy zcela přirozený. Díky své profesi byla psychicky připravena a brala tuto skutečnost jako běžnou součást života. Uklidňoval ji také fakt, že její syn měl tři a půl roku, a sama cítila, že mu prospěje kolektiv dětí.

„Rozhodně jsem neměla žádné výčitky vůči němu, protože měl 3 a půl roku a přihlášený byl už od 3 let. Měla jsem radost, že už do školky začal chodit...“ (R4)

Většina rodičů považuje mateřskou školu za součást života a podle toho k ní přistupují, jak uvádí Majerčíková a Rebendová (2016, s. 13). Lze konstatovat, že i když v prvních

chvilkách panovaly u participantů obavy z uspěchání docházky, zpětně se všichni shodli na tom, že jejich rozhodnutí bylo správné.

4.2.2 Moje pocity

Asi každý rodič nikdy v životě nezapomene na první den, kdy předával do rukou učitele své dítě. Byl to okamžik, při kterém v některých případech neplakalo jenom dítě, ale i rodič. Nebylo jednoduché ani pro jednu stranu tuto situaci zvládnout. V některých případech bylo na učiteli, aby rodiči a dítěti pomohl danou chvíli při loučení zvládnout. V jednom participantovi zanechalo první loučení s dítětem tak hluboký zážitek, že sám vyhodnotil, že na něj nezapomene do konce svého života.

„Cítil jsem se opravdu hrozně, když mi visel na krku a paní učitelka mi ho musela sundávat, tak jsem ty jeho ručičky cítil celý den na sobě ještě.“ (R10)

„Byl to pocit nejistoty a strachu. (...) Pocit strachu z toho, jestli jsem to dítě dobře připravila...“ (R3)

„Měla jsem velký strach a cítila jsem samotu. (...) měla pocit, jako kdybych na něco zapomněla.“ (R6)

„Paniku jsem určitě neměla, ale strach a úzkost tam určitě byla. Byla to nervozita ve mně.“ (R1)

První den v mateřské škole doprovází silné emoce, se kterými se rodič musí vypořádat. Často panuje silná vnitřní nejistota doprovázena strachem z odloučení. Strach je dle Nakonečného (2000, s. 255) nejsložitější emoce, protože je nakažlivý a rychle se šíří, ale zároveň může usměrňovat myšlení člověka. Může tak být zároveň voláním o pomoc a touze vyhledat bezpečí. Ve vztahu k mateřské škole rodič vidí v učiteli „zachránce“, který mu má v nově vzniklé situaci pomoci.

Autorka Kořátková (2014, s. 88) uvádí, že zahájení docházky může být provázeno střídavě protichůdnými reakcemi rodičů. Je to významný přelom jak v životě dítěte, tak rodičů. Velkou roli zde hrají rozporuplné prožitky matky nebo otce, které pramení v neklidu dělit se o vztah k dítěti s jinou osobou. Častokrát se rodič musí vyrovnat s pocitem viny, že se svému potomkovi plně nemůže věnovat. Tato změna rodičovské role je často doprovázena právě stresem, který vyplývá z výpovědí participantů.

„Cítil jsem se provinile, že musí do školky, ale zároveň jsem věděl, že to tak prostě je...“ (R10)

„Cítala jsem to vůči dítěti jako jednoznačnou zradu, že ji tam prostě musím nechat a odejít. Měla jsem pocit, jako bych selhala i já, tím, že jsem ji dala dřív do té školky. Nemusela jsem to prostě tak udělat. Příště bych to určitě udělala jinak...“ (R7)

„Pořád mám tendenci neustále své dítě zpovídat, jsem zbytečně podezřívavá. Někdy se na sebe i kvůli tomu zlobím. Pořád ve mně ještě přetrvává drobná nedůvěra, musím se ujišťovat.“ (R2)

Někteří rodiče, jak vyplývá i z jedné z našich výpovědí, potřebují přesně vědět, jak si dítě vedlo během dne. Přetrvává u nich zvědavost. Na obecné odpovědi učitele reagují nedůvěřivě. Pochyby rodičů často pramení i v tom, že dítě není příliš sdílné hovořit o průběhu dne v mateřské škole.

Zcela ojedinělá byla výpověď účastníka, který vnímal vstup syna do mateřské školy jako významný mezník v životě rodiny. Charakterizoval svůj pocit doslova jako hrdost, že jeho potomek je školák. Negativní pocity jako úzkost v protikladu s jinými účastníky nevnímal. Pocit lítosti a smutku se u něj dostavil až postupem času. Je zřejmé, že rodiče nemusí doprovázet pouze negativní pocity, ale může být intenzivně pocíťována radost i hrdost. (Niesel & Griebel, 2005, s. 44)

„Byl jsem strašně hrdý, že už začal chodit do školky, že už je školák. Ten jeho první pláč jsem v podstatě nevnímal a zaštitila to ta moje hrdost.“ (R9)

Z této subkategorie vyplývá, že vstup do mateřské školy a konkrétně první den je emocionálně velmi náročný až vyčerpávající. Je to chvíle, na kterou rodič do konce života nezapomene. Téměř všichni účastníci se shodli, že prvotní loučení bylo velmi stresující, pláčivé, plné otázek. Na tomto místě je třeba zdůraznit nutnou empatii učitele. Měl by respektovat, že rodič je zde nový a neměl by od něj očekávat to, co od rodiče „adaptovaného“. Rodičovské roli je třeba se naučit, a to i v prostředí mateřské školy.

4.3 První týdny

Rodičovská role se s narozením dítěte neustále vyvíjí, a to i s nástupem dítěte do mateřské školy. Po prvním odloučení od dítěte nastávají týdny plné intenzivních pocitů. Tyto silné prožitky mají velmi výrazný vliv na rodičovskou roli a dále ji formují. Rodič se v prvních týdnech docházky potomka vyrovnává se svými vlastními pocity, očekáváními a i s faktem, že se většina matek vrací zpět do zaměstnání.

V souvislosti s touto kategorií vyplynuly následující subkategorie **Nový krok v životě** a **Všechno je jinak**.

4.3.1 Nový krok v životě

Tato subkategorie poukazuje již na zmíněnou skutečnost, že se nejedná jen o nový krok v životě dítěte ve smyslu nástupu do mateřské školy, ale i o výraznou proměnu rodičovské role. Rodičovská role nese spolu nejen to krásné, ale také odpovědnost, a to jak vůči dítěti, tak i zaměstnání. Nový krok v životě bývá doprovázen návratem do původního zaměstnání, v některých případech i zcela nového pracovního prostředí (zejména u matek). Začíná se tak dělit pozornost mezi dítě a zaměstnání.

Participantů uvedli, že během prvních týdnů docházky dítěte do mateřské školy v nich stále přetrvávala nervozita doprovázená psychickým nátlakem z toho, jak se jejich dítě v novém prostředí cítí. Zároveň v nich panovalo uspokojení z návratu do zaměstnání. U jedné participantky se dokonce projevil pocit seberealizace z návratu do zaměstnání.

„Nebylo to tak už silné, ale pořád to tam přetrvávalo, ta nervozita, minimálně první ty dva měsíce byly takové, že člověk se musel sžít s tou novou prací a měl hodně člověk psychický nátlak, co ta malá ve školce, takže to byl hrozný tlak najednou.“ (R7)

„Bylo velmi málo světlých chvil, kdy chtěl jít můj syn od září s chutí do školky a já jsem šla konečně s chutí do práce.“ (R5)

„Ano, já už jsem se těšila moc do práce, že se už budu moci zase znovu seberealizovat.“ (R8)

„... myslela jsem na školku, na to, co se tam děje. Snažila jsem si říkat, ať na to nemyslím, že jsem teď v práci, odpočiň si psychicky, nemysli na to. Takže můj pracovní výkon to určitě ovlivnilo.“ (R6)

S končící mateřskou dovolenou začínají zejména matky, ale samozřejmě i v některých případech otcové, přemýšlet o svém dalším osobním i pracovním rozvoji. Tyto myšlenky mění dosavadní pohled na rodičovskou roli. S růstem dětí si rodiče začínají uvědomovat potřebu aktualizovat vlastní osobnostní i společenské uplatnění. Nastává čas změny v oblasti rodičovské role, kdy je zapotřebí se podíídit možnostem, které mateřská škola nabízí. Dle Vágnerové (2007, s. 137) má mnoho matek tendenci sloučit roli matky a profesní roli, snaží se hledat cestu, jak to prakticky zvládnout. Tato náročná situace vede ke vzniku napětí, a to nejen v rodině, ale i v zaměstnání.

Ve výzkumném vzorku se podařilo zaznamenat i protikladnou výpověď participantky ve vztahu k změně rodičovské role a návratu do zaměstnání. Matka nastupovala zpět do zaměstnání po mateřské dovolené a tuto změnu upřednostňovala před zájmem dítěte. Zaměřila se spíše na svůj profesní růst a dění kolem ní. Svoji rodičovskou roli na chvíli upozadila a předala tuto roli své matce, která ji v tomto ohledu zastoupila.

„Asi bych řekla, že jsem se na to nějak ani nezaměřovala. V těch prvních týdnech jsem byla asi sobec, protože opravdu jsem měla co dělat sama se sebou... já jsem to fakt asi tak nějak nevnímala, to spíš ta babička, která ho přiváděla a vyzvedávala.“ (R4)

Role prarodičů hraje v současné době v rodinách nezastupitelnou roli. Nejvíce se jejich úloha projevuje právě v předškolním věku dítěte. Jak uvádí Hasmanová a Štípková (2018, s. 85), v situaci, kdy matka nastupuje do zaměstnání, představují prarodiče „zachránce matek“. Stává se, že v některých případech je pro některé rodiče pomoc od prarodičů brána za samozřejmost. Úloha prarodičů výrazně ovlivňuje pohled na rodičovskou roli.

Většina rodičů považuje vstup dítěte do mateřské školy za jistou část života a podle toho k tomu i přistupuje. Mateřská škola je pro rodiče jakýmsi pomyslným startem, který navazuje na další stupně vzdělávání. (Majerčíková a Rebendová, 2016, s. 13) Z tohoto úhlu pohledu se tak u nich dostavuje pocit smíření, který změnu rodičovské role doprovází.

„Postupem času se člověk s tím tak nějak smíří. Myšlenky se uklidní a není čas to nějak dál řešit.“ (R3)

„Dával ho tam člověk spíš s vědomím, že mu to nezpůsobí žádnou újmu.“ (R10)

Jak vyplývá z této subkategorie, rodičovská role prochází při vstupu dítěte do mateřské školy značnou změnou. Ta se týká zejména prvních týdnů, během kterých se mnohdy rodič vrací zpět do původního zaměstnání, nebo i zcela nového. Musí se vyrovnat jak s požadavky mateřské školy, tak i zaměstnavatele. Pro některé rodiče je to „vnitřní boj“, se kterým se zkrátka musí vyrovnat. U participantů se projevovaly pocity viny, ale zároveň i radost z návratu do zaměstnání. Postupem času se však dopracovali ke smíření se s touto životní situací.

4.3.2 Všechno je jinak

Každá mateřská škola je typická svým režimem a výchovně-vzdělávací filozofií. Funguje na specifickém denním režimu, který je pro všechny rodiče závazný a stejný. Mateřská škola

má za cíl sladit rodičovskou a pracovní roli. S návratem rodiče do pracovního režimu se začne formovat docházka dítěte do mateřské školy. Většina rodičů ji považuje za součást života, podle toho k ní zaujímá i postoj.

Participantů ve velké míře museli sladit pracovní a rodinný režim. Tato změna životního stylu se odrazila i na rodičovské roli. Někteří museli změnit pracovní dobu. Důvodem byla harmonizace pracovního a soukromého života. Šlo zejména o to, aby se rodič necítil provinile, že své dítě okrádá o společné chvíle. Z vlastní vůle tak účastníci přizpůsobili například pracovní dobu či denní režim v domácnosti. Změnu denního režimu u jednoho účastníka zapříčinil odmítavý postoj dítěte k mateřské škole, který se projevoval dlouhodobým hysterickým pláčem a křikem. Tato situace byla velmi těžká zejména pro manželku účastníka. Doslova odmítla vodit dítě do mateřské školy. Proto tento úkol převzal již zmíněný účastník. Jak uvádí Jungwirthová (2009, s. 137), může tento problém efektivněji vyřešit právě otec.

„A potom teda úprava mé pracovní doby a celkového pracovního harmonogramu. Velkou část dne tráví ve školce a chci mu kompenzovat, aby odpolední čas trávil se mnou a manželkou. (...) Manželka s ním nechtěla chodit do školky, protože ji to trápilo více než mě, tak jsem ho začal vodit jen já.“ (R9)

„No jistě že. Samotná si zvykám na nový denní rytmus. (...) Samozřejmě i v domácnosti věci. Toto se přesně otáčí o sto osmdesát stupňů. Je to pro mě opravdu náročnější.“ (R2)

Doposud stereotypní chod rodiny je „nabourán“ mateřskou školou, která klade jak na rodiče, tak dítě určité požadavky. Tím, že se do této chvíle rodinný režim odehrával zpravidla jednotvárně, nastává pro rodiče změna. S touto proměnou se rodič musí vyrovnat. (Sobotková, 2012, s. 32)

Pohled jedné účastničky na změnu rodičovské role se vstupem do zaměstnání byl zcela v protikladu s ostatními účastníky. Vnímala mateřskou školu jako nutnost. Kvůli nevydařenému těhotenství měla zkrácenou mateřskou dovolenou a byla nucena se navrátit zpět do zaměstnání. Po novém otěhotnění pokračovala její mateřská dovolená, ta však byla zkrácena o dobu předchozího potratu.

„Ale prostě situace mě donutila, že jsem prostě do té práce musela jít skrz to nevydařené těhotenství, a taky peníze, ty jsou taky důležité ... prostě už to nějak nevycházelo, tak jsem musela jít do práce.“ (R5)

Potrat je bezpochyby traumatizující a zátěžová situace. Rodič při něm ztrácí potencionální hodnoty, které představuje jejich dítě. Prožívání je o to těžší, protože reálně nedošlo k narození zdravého a životaschopného dítěte. (Vágnerová, 2007, s. 142)

Dalším determinantem, který ovlivnil změnu rodičovské role, byla finanční tíseň, ve které se rodina jedné participantky ocitla. Mateřská škola byla pro ni racionální volbou, aby vyřešila finanční situaci rodiny.

„...Učila jsem i tak malou, aby prostě chápala, že maminka musí jít vydělávat peníze na jídlo a tak dále.“ (R7)

Výzkumný vzorek se jednoznačně shodl na tom, že mateřská škola jim do jisté míry zasáhla do rodičovské role. Změnil se jim denní režim, někteří si dokonce upravili pracovní režim. Participantů si uvědomovali také důležitost financí pro fungování rodiny a její zabezpečení. Snažili se tak v některých případech toto racionální uvažování převést i na své potomky.

4.4 Pohled zpět

Mateřská škola zaujímá vůči rodiči vztah založený na spojenectví. Vstup dítěte do mateřské školy přináší u mnohých rodičů obavy, stres a výčitky. Během pravidelné docházky se u řady rodičů dostavuje pocit uvědomění si výhod, které mateřská škola přináší. Změna vztahu mezi rodičem a dítětem a vlastní rodičovská sebereflexe mění pohled na rodičovskou roli. Mateřská škola je jakýmsi pomyslným milníkem ve vnímání rodičovské role, která už nikdy nebude taková, jako před nástupem dítěte do ní.

Na základě získaných dat vyplynula z této kategorie subkategorie **Životní zlom**.

4.4.1 Životní zlom

S každým novým začátkem se pojí také nutnost rozloučit se s tím, co je důvěrně známé. Změna s sebou obvykle přináší silné emoce, které bývají v rozporu s očekáváními. Rodič se při nástupu dítěte do mateřské školy musí vyrovnat s nejrůznějšími pocity, ale i mnohému se naučit.

Aby rodič mohl pohlížet zpětně na změnu rodičovské role, musí mít stanovená očekávání, se kterými vchází do mateřské školy. Prioritně doufají, že se dítě bude cítit v mateřské škole dobře. Rodiče dále očekávají, že se jejich potomek naučí „sociálnímu chování“, hygienickým návykům, sebeobsluze a že se všeobecně připraví na vstup do základní školy. (Niesel

& Griebel, 2005, s. 88) Participanti měli rovněž očekávání, které v době stanové výzkumem zpětně refletovali.

Změna rodičovské role se u participantů odrazila zejména v samostatnosti dítěte a jeho sebeobsluhy. Rodiče si uvědomili, že díky mateřské škole je na nich dítě méně závislé, je schopno se od nich odloučit a být v jiném než domácím prostředí. Schopnost samostatnosti se projevila i v menší potřebě dítěte požádat dospělého o pomoc.

„Největší změnu cítím tedy v samostatnosti dítěte.“ (R1)

„Tak u syna vidím větší míru samostatnosti v sebeobsluze, stolování a oblékání.“ (R10)

„Ve školce u syna akorát vidím, že je mnohem samostatnější, ale doma to tak teda vůbec není, doma je prostě naprostý opak.“ (R5)

„Pocítila jsem akorát větší samostatnost dítěte na mě, že dokáže jet i k rodině na prázdniny a to vnímám jako největší změnu.“ (R3)

Mateřská škola je prostředí, které je přístupné novým poznatkům. Běžný rodič nemá tolik zkušeností a odborných znalostí z oblastí pedagogiky a psychologie jako učitelé. Díky pravidelné docházce dítěte si rodič uvědomuje, že prostřednictvím mateřské školy se u dětí efektivně utvářejí již zmíněné návyky. (Matějček, 2005, s. 142) Tuto skutečnost zpětně v rámci výzkumu participantů vyhodnotili jako pozitivní.

Participantů na základě sebereflexe své rodičovské role uvedli, že v počátku docházky dítěte do mateřské školy u nich převažoval pocit nejistoty z toho, jestli zahájili docházku ve správný čas. Zpětně zhodnotili, že vstup jejich potomka do mateřské školy byl správným krokem. Dostavil se u nich pocit úlevy.

„Prostě jsem si sama utvrdila, že když jsem dala dítě dřív do školky, že nemusím mít nějaké výčitky, protože to funguje tak u řady jiných maminek.“ (R8)

„Jako jsem nad tím pak přemýšlel, že na jednu stranu mu člověk ubližuje, ale z dlouhodobého hlediska dělám dobře, že ho tam dávám.“ (R10)

Rodiče ovlivňují představy a očekávání, které si ve vztahu k mateřské škole vytvořili bez ohledu na to, do jaké míry odpovídají realitě. (Čapek, 2013, s. 22) Pravidelná docházka dítěte do mateřské školy také změnila pohled na rodičovskou roli v otázce „dokonalosti“ dítěte. Vstupem dítěte do kolektivu vrstevníků došli rodiče k vlastnímu sebeuvědomění, že jejich potomek může mít také své nedostatky, které si však doposud nepřipouštěli.

„Taky jsem si díky mateřské škole uvědomila, že mé dítě není tak úplně zdatné, jak jsem si myslela.(...) Takže jsem došla vlastně k takovému sebeuvědomění. My jsme se synem byli prostě spíš jen tak sami pro sebe. Pak ale, když člověk vidí to porovnání s těma ostatníma dětma, tak si ty chyby, které on udělal, tak to teprve uvědomí.“ (R4)

„To mě překvapilo, myslela jsem si, že když bude chodit do školky, že pak naopak si bude hrát sama...“ (R6)

Rodiče musí na rodičovské roli zapracovat, vyrovnat se s ní a přizpůsobit se novým podmínkám. (Vágnerová, 2007, s. 125) Mezi ně můžeme uvést například prostředí a kolektiv mateřské školy, denní režim, pravidla, rituály. Pro rodiče to může být zpočátku zátěž.

Rozhodnutí rodiče dát dítě do mateřské školy s sebou přináší kromě adaptace na již zmíněné podmínky též uvědomění si odloučení od dítěte na podstatnou část dne. Participantů se ve značné míře při zpětném pohledu na změnu své rodičovské role shodli na tom, že jim schází častější kontakt s dítětem. S odstupem času a s pravidelnou docházkou došli k závěru, že jejich dítě příliš rychle vyrůstá a bohužel nemohou být u všech radostných chvil se svým potomkem. Zpětně se u některých participantů dostavil pocit lítosti. Z tohoto důvodu si společně strávených chvil o to více váží a prožívají je leckdy intenzivněji, než tomu bylo doposud.

„...Uvědomila jsem si to, že to dítě strašně rychle vyrůstá. Takže mi vznikl takový pocit, že je důležité vážit si každé chvílky s tím dítětem.“ (R3)

„Bylo mi někdy líto, že už s ním nemůžu trávit tolik času co dřív, ale zase ten čas, který spolu trávíme je o to intenzivnější, protože já si ho víc vážím.“ (R1)

„Pak si člověk i váží mnohem víc těch volných chvil a víkendů, že s ním může být v klidu doma.“ (R4)

V mateřské škole tráví dítě většinu dne a jejímu časovému harmonogramu by se měl rodič přizpůsobit. V odborné literatuře se můžeme v otázce délky pobytu dítěte v mateřské škole setkat s dvěma „extrémy“ rodičů. Někteří rodiče se maximálně vyhýbají zdlouhavému setrvání dítěte v mateřské škole, a jak jen to jde, si jej vyzvednou. V protikladu k této skupině rodičů jsou ti, kteří za každou cenu nechávají dítě v mateřské škole „od rána do večera“. (Kofátková, 2014, s 89.)

Zajímavý byl zpětný pohled participantky na změnu rodičovské role ve vztahu k vlastním rodičům. V interview vzpomínala na své dětství. Uvědomila si, že chyby, které dle jejího

mínění konali rodiče, nakonec sama jako rodič učinila. Došlo u ní ke změně názoru a nyní si je vědoma toho, že její rodiče pro ni udělali maximum. Projevil se u ní pocit vděku a úcty k rodičům.

„Já si vážím svých rodičů...vidím, jak je to náročné, ... teď vidím sama, že to opravdu není tak jednoduché a že ti rodiče dělali opravdu, co mohli a vážím si jich ještě trošku víc, než jsem si jich vážila doposud.“ (R2)

Rodičovskou roli utváří i vztah k vlastním rodičům. Na konci mladé dospělosti se může u člověka projevit idealizace vlastních rodičů, která vznikla v dětství. Dochází ke sbližování dospělých dětí s rodiči. (Vágnerová, 2007, s. 223)

Vstup dítěte do mateřské školy výrazně utváří rodičovskou roli. Je důležité, aby rodič změny, které s docházkou vyvstanou, zpětně reflektoval. Zpětné uvědomění si vlastního jednání a chování dítěte může rodičovskou roli posunout dopředu. Z výzkumu vyplynulo, že jsou si rodiče vědomi toho, že je třeba své jednání zpětně hodnotit. Samotné vyhodnocení upevňuje vztah rodič – dítě a vede k celkové psychické pohodě. Někteří participanti prozíreli a přehodnotili dosavadní mínění o schopnostech svých dětí. Za stěžejní změnu v rodičovské roli označili rychlý růst dítěte a s tím spojenou vzácnost společně strávených chvil.

5 ZÁVĚRY VÝZKUMU

Závěrem bychom chtěli shrnout výsledky výzkumného šetření. Naším hlavním cílem bylo: „*Popsat subjektivní chápání změn rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy z pohledu rodičů těchto dětí*“. Tento hlavní cíl jsme rozdělili do dvou dílčích výzkumných cílů. Abychom splnili výzkumný cíl, zvolili jsme tři adekvátní výzkumné otázky.

První dílčí výzkumný cíl se zaměřuje na změnu rodičovské role při nástupu do mateřské školy: „*Popsat, jakou změnu rodičovské role rodiče zaznamenali při nástupu dítěte do mateřské školy*“. Na základě tohoto dílčího cíle jsme položili dvě výzkumné otázky: „*Jak rodič vnímá svou rodičovskou roli?*“ a „*Jaké změny rodičovské role rodič zaznamenal při nástupu dítěte do MŠ?*“. Změnu rodičovské role vnímají participanti jako životní dar a poslání. S nástupem do mateřské školy zaznamenali zároveň šok a nárůst odpovědnosti za dítě. U rodičů se projevoval pocit výčitek z předčasného nástupu dítěte do mateřské školy, dále pocity strachu, stresu, lítosti a vnitřní nejistoty. O těchto výpovědích se dále píše v praktické části, a to v kategoriích č. 4.1 *V roli rodiče* a č. 4.2 *Nový začátek*. Z výpovědí participantů jsme zjistili, že s nástupem dítěte do mateřské školy rodičovská role prochází výraznou proměnou. Nese se v duchu silných emocí, vnitřních otázek a hledání vlastní rovnováhy. Nástup dítěte do mateřské školy byl pro ně obecně velmi psychicky a fyzicky náročný. Participanti byli nuceni skloubit rodinný i pracovní život. Na základě získaných dat a jejich následného zpracování se nám podařilo splnit první dílčí výzkumný cíl.

Druhý dílčí výzkumný cíl sleduje změnu rodičovské role s odstupem času: „*Popsat změny rodičovské role po pravidelné docházce dítěte do mateřské školy*“. Pro splnění tohoto dílčího cíle jsme zvolili výzkumnou otázku: „*Jak rodič vnímá rodičovskou roli po pravidelné docházce dítěte do MŠ?*“. V souvislosti s pravidelnou docházkou dítěte do mateřské školy participanti uvedli, že jejich rodičovskou roli výrazně ovlivnil návrat zpět do zaměstnání. Mateřskou školu vnímají jako racionální volbu v procesu nastartování vlastního i profesního života. V tomto ohledu jim mateřská škola vytvořila prostor pro psychickou pohodu, kterou si zpětně uvědomovali. Dle výpovědí participantů došlo k upevnění vztahů rodič – dítě. Mateřskou školu vnímají jako nedílnou součást života. Tyto interpretace se odrážejí v praktické části diplomové práce, v kategoriích č. 4.3 *První týdny* a č. 4.4 *Pohled zpět*. Na základě těchto kategorií jsme došli ke zjištění, že mateřská škola je velkým životním zlomem ve formování

rodičovské role. První týdny bývají pro rodiče velmi zátěžové. Setkávají se s novým prostředím a novými právy a povinnostmi. Díky vzniklým kategoriím se nám podařilo splnit druhý dílčí výzkumný cíl.

Tyto dva dílčí výzkumné cíle nám umožnily si odpovědět na hlavní výzkumný cíl: „*Popsat subjektivní chápání změn rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy z pohledu rodičů těchto dětí*“. Z výpovědí participantů je zřejmé, že s nástupem dítěte do mateřské školy nastává výrazná změna rodičovské role, kterou lze charakterizovat jako životní zlom. Z pohledu výzkumného vzorku se jedná o velmi citlivé téma, protože rodiče se poprvé odpoutávají na delší dobu od svého dítěte a ztrácí nad ním plnou kontrolu. Projevují se u nich jak pozitivní pocity, jako například hrdost a radost, tak i negativní, a to strach, úzkost, lítost, stres a vnitřní nerovnováha. Došli jsme ke zjištění, že na změnu rodičovské role si participantů postupem času zvykli a zpětně hodnotí vstup dítěte do mateřské školy jako správný krok.

Na základě našich výzkumných zjištění jsme sestavili *návrh doporučení do praxe*. Jednalo by se o besedu s dětským nebo školním psychologem, která by byla vhodná pro nově příchozí rodiče. Z výzkumného šetření vyplynulo, že většina participantů měla obtíže se s nově vzniklou rolí vyrovnat. Domníváme se, že tímto krokem bychom rodičům mohli pomoci vyrovnat se se změnou rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy, která je dále rozvinuta v **příloze PV**.

ZÁVĚR

Naší snahou bylo přiblížit čtenářům tematiku změny rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy. Zaměřili jsme se zejména na subjektivní vnímání změny rodičovské role. Spojujícím prvkem teoretické a praktické části diplomové práce bylo propojení mateřské školy a rodičovské role.

Cílem teoretické části bylo sumarizovat poznatky odborné literatury o rodičovství, rodičovských rolích a determinantech, které na ně působí. V souvislosti se vstupem rodiče do mateřské školy bylo naší snahou vymezit práva a povinnosti rodiče vůči dítěti. Definovali jsme pojmy rodič, rodičovství, rodičovská role, změna rodičovské role a rodič z mateřské školy. Nedílnou součástí diplomové práce je také ucelená charakteristika determinantů, které na rodičovství a především rodičovskou roli působí. Objasnili jsme dále, jaké faktory ovlivňují výběr mateřské školy. V neposlední řadě teoretická část také vymezuje situaci, kdy se z rodiče stává „rodič z mateřské školy“.

Cílem praktické části bylo popsat, jakou změnu rodičovské role rodiče zaznamenali při nástupu dítěte do mateřské školy a po pravidelné docházce. Naší snahou bylo co nejsubjektivněji zachytit problematiku vyrovnávání se s novou životní etapou, kterou nástup dítěte do mateřské školy pro roli rodiče přináší. Výzkum byl kvalitativního charakteru. Jako výzkumnou metodu jsme zvolili metodu nedokončených vět a polostrukturované interview. Před samotným výzkumem podepsali všichni účastníci informovaný souhlas o výzkumném šetření.

Výzkum započal stanovením si výzkumných otázek, které se zaměřovaly na vnímání rodičovské role, její změny při nástupu dítěte do mateřské školy a po pravidelné docházce. V první fázi výzkumný vzorek vyplnil archy s nedokončenými větami, posléze bylo s nimi provedeno polostrukturované interview, které bylo nahráváno na diktafon. Interview byla přepsána a analyzována formou otevřeného kódování. Ze vzniklých kódů vznikly kategorie a subkategorie, které byly dále předmětem výzkumu.

Realizace praktické části byla velmi náročná, a to zejména z časových a organizačních důvodů. Bylo nutné, aby jak rozhovory, tak nedokončené věty byly realizovány v průběhu měsíců prosince 2018 a ledna 2019.

Velmi nám pomohlo, že oslovení účastníci byli nadmíru vstřícní a ochotni vypovídat na mnohdy velmi citlivé otázky. Podařilo se nám do hloubky zachytit vnitřní pocity, životní

postoje a názory participantů na rodičovskou roli. U mnohých se během interview projevila zpětná sebereflexe vlastního jednání. Někteří si v průběhu výzkumu uvědomili samotnou změnu rodičovské role. Pozitivním faktem je, že participanti vnímají mateřskou školu jako významný přínos, jak pro ně samotné, tak pro jejich dítě. Výzkumný vzorek považuje zahájení docházky dítěte do mateřské školy za přirozenou součást života. I když bylo pro ně v rámci rodičovské role z počátku těžké skloubit profesní i rodinný život, došlo k postupné harmonizaci obou rolí, a to za výrazné pomoci mateřské školy.

Změnou rodičovské role se zabývá také zahraniční studie *Parenting support by Preschool teachers and parental satisfaction with the cooperation* (Tatković, Radetić-Paić & Blazević, 2016, s. 258). Autoři se zabývají vnímáním rodičovské role a podpory učitele z mateřské školy. Zdůrazňuje pravidelná setkávání učitelů a rodičů, která vedou ke spokojenosti a efektivní spolupráci. Rodič čelí v dnešní době mnoha výzvám. V tomto ohledu je mu nápomocen právě zkušený učitel, který je schopen poskytnout odpovídající podporu. Ze studie vyplývá, že rodičovskou roli významně ovlivňuje učitel, který je po pediatrovi zdrojem poradenské podpory.

Za limit praktické části diplomové práce považujeme nutnost neustále směřovat otázkami participanty na svou vlastní osobu. Bylo velmi obtížné, aby se participanti během výzkumu zaměřili sami na sebe a ne na dítě. Často v průběhu interview bylo zapotřebí upozornit zkoumaný vzorek na to, že předmětem výzkumu jsou oni a ne jejich děti. Prioritou byla pro participanty spokojenost potomka s mateřskou školou, adaptace na prostředí a kolektiv. Vysvětlení bychom mohli hledat v upřednostňování potřeb dítěte před vlastními.

Z výsledků praktické části vyplývá, že většina participantů byla před vstupem do mateřské školy nejistá, projevoval se u nich pocit strachu z připravenosti dítěte. Se zahájením docházky měli participanti pocit viny z toho, že svému potomkovi mohou brzkým nástupem do mateřské školy ublížit. Na základě výpovědí měli v některých případech strach z narušení vzájemného vztahu, který by dítě mohlo brát jako zradu rodiče. Vyplývá, že v rámci rodičovské role vyvstala řada otázek, na které až v průběhu pravidelné docházky participanti našli odpovědi.

Z našeho výzkumu dále vyvstává, že rodiče při nástupu dítěte do mateřské školy potřebují s proměnou rodičovské role pomoci. Jako doporučení by mohla kromě první třídní schůzky s učitelem přispět i beseda s dětským nebo školním psychologem. Na základě této schůzky by měli rodiče příležitost poradit se s odborníkem a svěřit mu své obavy a pocity, které

s sebou nástup dítěte do mateřské školy přináší. Díky této schůzce by se rodič mohl seznámit i s odborným teoretickým výkladem vývoje dítěte, a tím i lépe pochopit nastávající proměny v jeho psychice. Toto doporučení by mohlo vést ke snadnějšímu zvládnutí proměny rodičovské role. Tento návrh je více specifikován v příloze diplomové práce.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] Cajthamlová, K. (2017). *Abeceda moderního rodiče*. V Praze: Vyšehrad.
- [2] Čačka, O. (2000). *Psychologie duševního vývoje dětí a dospívajících s faktory optimalizace*. Brno: Doplněk.
- [3] Čapek, R. (2013). *Učitel a rodič: spolupráce, třídní schůzka, komunikace*. Praha: Grada.
- [4] Doulík, P. (2016). *Vybrané základy metodologie pedagogického výzkumu: (se cvičeními)*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem.
- [5] Ferjenčík, J. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši* (Vyd. 2). Praha: Portál.
- [6] Gavora, P. (2010). *Úvod do pedagogického výzkumu* (2., rozš. české vyd). Brno: Paido.
- [7] Hasmanová Marhánková, J., & Štípková, M. (2018). *Prarodičovství v současné české společnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON).
- [8] Helus, Z. (2015). *Sociální psychologie pro pedagogy* (2., přepracované a doplněné vydání). Praha: Grada.
- [9] Hendl, J. (2016). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání). Praha: Portál.
- [10] Jedlička, R., Kořa, J., & Slavík, J. (2018). *Pedagogická psychologie pro učitele: psychologie ve výchově a vzdělávání*. Praha: Grada.
- [11] Jungwirthová, I. (2009). *Pohodoví rodiče - pohodové děti: podporujeme vývoj dítěte*. Praha: Portál.
- [12] Katrňák, T. (2011). *Na prahu dospělosti: partnerství, sex a životní představy mladých v současné české společnosti*. Praha: Dokořán.
- [13] Koťátková, S. (2014). *Dítě a mateřská škola: co by měli rodiče znát, učitelé respektovat a rozvíjet* (2., rozš. a aktualiz. vyd). Praha: Grada.
- [14] Koucká, P. (2014). *Zdravý rozum ve výchově: uvolněné rodičovství v hektické době*. Praha: Portál.
- [15] Lažová, L. (2013). *Mateřská škola komunikuje s rodiči: výměna informací, řešení problémů*. Praha: Portál.

- [16] Majerčíková, J., & Rebendová, A. (2016). *Mateřská škola ve světě univerzity*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií.
- [17] Matějček, Z. (1996). *Co, kdy a jak ve výchově dětí* (Vyd. 3). Praha: Portál.
- [18] Matějček, Z. (2005). *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Praha: Grada.
- [19] Matějček, Z. (2007). *Po dobrém, nebo po zlém?* (6. vyd). Praha: Portál.
- [20] Matějček, Z. (2017). *Rodiče a děti* (Třetí, upravené vydání (ve Vyšehradu první). Praha: Vyšehrad.
- [21] Matějček, Z., Pokorná, M., & Karger, P. (2016). *Rodičům na nejhezčí cestu*. Praha: Portál.
- [22] McClain, L. C., & Cere, D. (2013). *What is parenthood?: contemporary debates about the family*. New York: New York University Press.
- [23] Miovský, M. (2006). *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada.
- [24] Možný, I. (2002). *Sociologie rodiny* (Vyd. 2., upr). Praha: Sociologické nakladatelství.
- [25] MŠMT (2018). *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. [online] [cit. dne 26. 7. 2018]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/45304/>
- [26] Nakonečný, M. (2000). *Lidské emoce*. Praha: Academia.
- [27] Nakonečný, M. (2012). *Emoce*. Praha: Triton.
- [28] Niesel, R., & Griebel, W. (2005). *Poprvé v mateřské škole*. Praha: Portál.
- [29] Pelikán, J. (1998). *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum.
- [30] Polivanova, K., N. (2018). *Modern Parenthood as a Subject of Research, Russian Education & Society*. *Russian Education & Society*, 60, s. 334-347. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/10609393.2018.1473695>
- [31] Průcha, J., Walterová, E., & Mareš, J. (2013). *Pedagogický slovník* (7., aktualiz. a rozš. vyd). Praha: Portál.
- [32] Rabušicová, M. (2004). *Škola a (versus) rodina*. Brno: Masarykova univerzita.

- [33] Reischer, E. (2018). *Jak to dělají skvělí rodiče: 75 tipů jak vychovat skvělé děti*. Brno: BizBooks.
- [34] Rufo, M. (2009). *Pust' mě, ale neopouštěj! : utváření zdravé vazby mezi rodiči a dětmi*. Praha: Portál.
- [35] Říčan, P. (2014). *Cesta životem: [vývojová psychologie] : přepracované vydání* (Vyd. 3). Praha: Portál.
- [36] Sdělení č. 104/1991 Sb., *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech dítěte*. [online] [cit. dne 26. 7. 2018]. In: Sbíрка zákonů. 6. 2. 1991. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1991-104>
- [37] Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny* (3. vyd). Praha: Portál.
- [38] Splavcová, H., & Kropáčková, J. (2016). *Vzdělávání dětí od dvou let v MŠ*. Praha: Portál.
- [39] Starbuck, G. H., & Lundy, K. S. (2015). *Families in context: sociological perspectives* (Third edition). Boulder: Paradigm Publishers.
- [40] Svoboda, M., Humpolíček, P., & Šnorek, V. (2013). *Psychodiagnostika dospělých*. Praha: Portál.
- [41] Syslová, Z., & Najvarová, V. (2012). *Předškolní vzdělávání v České republice pohledem pedagogického výzkumu*. *Pedagogická orientace*, 22(4), s. 490–515. Dostupné z: <http://dx.doi.org/10.5817/PedOr2012-4-490>
- [42] Šínová, R., Westphalová, L., & Králíčková, Z. (2016). *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges.
- [43] Šmíd, O., & Vacová, R. (2017). *Povinnosti a práva rodičů k dětem*. Praha: Leges.
- [44] Špaňhelová, I. (2004). *Dítě v předškolním období*. Praha: Mladá fronta.
- [45] Tatković, N., Radetić-Paić, M., & Blažević, I. (2016). *Parenting support by Pre-school teachers and parental satisfaction with the cooperation*. Medulin: Dječji vrtić Medulin. Dostupné z: https://www.academia.edu/31168784/Parenting_support_by_preschool_teachers_and_parental_satisfaction_with_the_cooperation
- [46] Thorová, K. (2015). *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál.

- [47] Tsabary, S. (2018). *Otevřená rodina: cesty, během níž vyrostou děti i rodiče*. Brno: BizBooks.
- [48] Vágnerová, M. (2007). *Vývojová psychologie II: dospělost a stáří*. Praha: Karolinum.
- [49] Valenta, J. (2017). *Školské zákony a prováděcí předpisy s komentářem*. Olomouc: ANAG.
- [50] Willinger, U., Schaunig, I., Jantscher, S., Schmoeger, M., Loader, B., Kummer, Ch., & Peer, E. (2011). *Mothers' estimates of their preschool children and parenting stress*. *Psychological Test and Assessment Modeling*, 53, s. 234. Dostupné z: https://www.academia.edu/8325464/Mothers_estimates_of_their_preschool_children_and_parenting_stress
- [51] Zákon č. 561/2004 Sb., *Zákon o předškolní, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)*. [online] [cit. dne 26. 7. 2018]. In: Sbíрка zákonů. 1. 1. 2005. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast2>
- [52] Zákon č. 89/2012 Sb., *občanský zákoník*. [online] [cit. dne 26. 7. 2018]. In: Sbíрка zákonů. 1. 1. 2014. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89#cast2>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

RVP PV	Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání
MD	Mateřská dovolená
MŠ	Mateřská škola
MŠMT	Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy
OZ	Zákon číslo 89/2012 Sb., občanský zákoník
ŠZ	Zákon č. 561/ 2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
Sb.	Sbírka zákonů

SEZNAM TABULEK

<i>Tabulka č. 1- Kategorie a subkategorie výzkumného šetření</i>	<i>36</i>
--	-----------

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA P I	Informovaný souhlas o účasti na výzkumném šetření
PŘÍLOHA P II	Informovaný souhlas o účasti na výzkumném šetření pro ředitele mateřské školy
PŘÍLOHA P III	Ukázka archu nedokončených vět
PŘÍLOHA P IV	Ukázka transkriptu interview
PŘÍLOHA P V	Návrh doporučení do praxe

PŘÍLOHA P I: INFORMOVANÝ SOUHLAS O ÚČASTI NA VÝZKUMNÉM ŠETŘENÍ

Informovaný souhlas účastníků výzkumu

Informovaný souhlas týkající se diplomové práce na téma: „Subjektivně vnímané změny rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy“.

Žádám Vás o souhlas s poskytováním výzkumného materiálu pro výzkumný projekt ve formě audio nahrávky rozhovoru.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí informantů. Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu informantů – v prepisech rozhovorů budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já a vedoucí diplomové práce).
- (3) Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci textu – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je.
- (4) Jako informant/informantka máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Petra Varad'ová Podpis:

Podle zákona č. 101/2000 sbírky o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V dnePodpis:.....

PŘÍLOHA P II: INFORMOVANÝ SOUHLAS O ÚČASTI NA VÝZKUMNÉM ŠETŘENÍ PRO ŘEDITELE MATEŘSKÉ ŠKOLY

Informovaný souhlas ředitele mateřské školy s prováděním výzkumu

Informovaný souhlas týkající se diplomové práce na téma: „Subjektivně vnímané změny rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy“.

Žádám Vás o souhlas oslovení participantu na jejich podílení se na praktické části diplomové práce v Mateřské škole v Pozlovicích.

Vzhledem k citlivosti zkoumané problematiky je náležitá pozornost věnována etickým otázkám a zajištění bezpečí informantů. Důraz je kladen na:

- (1) Anonymitu informantů – v prepisech rozhovorů budou odstraněny (i potenciálně) identifikující údaje.
- (2) Mlčenlivost výzkumnice ve vztahu k osobním údajům o účastnících výzkumu (s tím, že s výzkumným materiálem budu pracovat výhradně já a vedoucí diplomové práce).
- (3) Po přepsání rozhovorů dojde k autorizaci textu – budete mít možnost vyjádřit se k uvedeným údajům a upravit je.
- (4) Jako informant/informantka máte právo kdykoli odstoupit od výzkumné aktivity.

Děkuji za pozornost věnovanou těmto informacím a žádám Vás tímto o poskytnutí souhlasu s Vaší účastí ve výzkumu.

Petra Varad'ová Podpis:

Podle zákona č. 101/2000 sbírky o ochraně osobních údajů ve znění pozdějších předpisů uděluji souhlas s účastí v uvedeném výzkumném projektu a s poskytnutím výzkumného materiálu.

V Pozlovicích dne 1. 12. 2018

Podpis:.....

PŘÍLOHA P III: UKÁZKA ARCHU S NEDOKONČENÝMI VĚTAMI

METODY NEDOKONČENÝCH VĚT

Rodič 6

Výzkum proveden dne 16. 1. 2019

- Svou rodičovskou roli vnímám jako... jeden z největších darů které jsem dostala. Samozřejmě se mi život změnil úplně jinak než jsem čekala, ale beru to jako velký úkol za který každý den dostávám odměnu. Mojí odměnou je vidět v očích mého ratolestě tu jiskru, radost a to že je vázaná ke mě že mě potřebuje a miluje a to se ani nemusím snažit. Rodičovská role je dar který mi nikdo už nevezme.
- Když jsem poprvé zavedl/a své dítě do mateřské školy a zůstal/a jsem sám/a, cítil/a jsem se... najedno osaměle. Sice jsem najednou měla plno volného času, ale měla jsem pocit osamělosti a smutku. Snažila jsem se najít si nějakou zábavu ať mi čas utíká rychleji a já už si pro ni můžu zajít. Měla jsem i strach jak to zvládne, jak si poradí a jestli jí pomě bude smutno. Je to velký krok a obnáší plno porozumění a trpělivosti.
- Když jsem během prvních týdnů docházky dítěte do mateřské školy zůstal/a sám/a (bez dítěte), prožíval/a jsem... pocit že mi tu někdo chybí a jestli jsem na něco nezapoměla, snažila jsem se vyplnit tu prázdnotu co mi tu nepřijemkávala po dlouhé době volné hodiny. Hlavně když je doma taková ticho přemýšlíte co asi ve školce právě dělá, s čím si hraje či jestli dobře zapadá. Chvilky to trvá než si na tohle období zvykne dítě i rodič.
- Pravidelná docházka mého dítěte do mateřské školy, mi změnila pohled na rodičovství... v tom že ještě víc vidím jak rychle nám děti rostou před očima a snažit se jim věnovat každý čas. Úklid parka, vaření parka práci malé děti jsou jen chvilky a vtu chvilky nás potřebují nejvíce. I když něco rozbijí či udotají binec nemusíme rvát, stáčí jemně a důkladně vysvětlit. Vím díky MŠ že toho zvládnou víc než jsem myslela.

ŘÍLOHA P IV: UKÁZKA TRANSKRIPTU INTERVIEW

Rozhovor realizován dne 17. 1. 2018

Rodič 6

Věk: 25 let

Zaměstnání: obsluha v kavárně

Věk dítěte: 3 roky a 2 měsíce

T= tazatel

R6= rodič č. 6

T: Souhlasíte s nahráváním tohoto rozhovoru?

R6: Ano.

T: Jak vnímáte ze svého pohledu rodičovskou roli?

T: Co pro Vás vlastně rodičovství znamená?

R6: Já jako řeknu upřímně, vlastně když to bylo teprve v tom očekávání, tak jsem to vůbec nějak nevnímala. Neměla jsem ani bříško, prostě jsem si připadala taková nepřipravená. Jakmile ale to rodičovství nastalo, byl to pro mě velký šok. Sama jsem si říkala, že člověk se strašně do toho dítěte zamiluje, najednou ostatní zájmy naprosto opadnou. Najednou je člověk nervózní o to dítě například, zda spinká v pořádku. Rodičovskou roli beru jako obrovskou odpovědnost a zároveň to vnímám jako dar, který mi už nikdo nevezme.

T: Můžete mi více rozvést, jak jste tady v nedokončených věta psala, jak vnímáte rodičovskou roli?

R6: No asi bych řekla, že to vnímám jako životní úlohu. Pokud se člověk pro tu roli rozhodne, tak by ji měl plnit správně a dobře, protože pak to uvidí a v tom budoucnu to se mu vrátí.

T: Jak jste se cítil/a, když jste poprvé zavedl/a své dítě do mateřské školy?

R6: Strašně ale opravdu strašně mi bylo smutno. Měla jsem sama obavy, jestli jsem tu docházku nějak neuspěchala. Říkala jsem si, jestli jsem neměla počkat, zda všechno zvládne, hodně jsem si to vyčítala, jestli je vůbec připravená.

T: Když se zaměříme teď na Vás, jaké jste měla při nástupu do mateřské školy pocity?

R6: Měla jsem velký strach a cítila jsem samotu. Najednou jsem měla pocit, i když jsem měla třeba zapnutou televizi, tak jsem měla pocit, jako kdybych na něco zapomněla. Odpočítávala jsem každé minuty a byla jsem oblečená už hodinu předem, že už si pro ni půjdu. Najednou je to prostě úplně něco jiného.

T: A Vy sama jste pocítila změnu rodičovské role při nástupu dcery do mateřské školy?

R6: Před nástupem dcery do mateřské školy jsem se těšila, že si konečně odpočinu. Ale jakmile to nastalo, tak jsem zase dostala strach. Mně vlastně nikdo před tím malou kromě partnera nehlídal. Takže já jsem najednou měla strach, jak zvládne být s cizím člověkem, poslouchat ho, vnímat ho. Uvědomila jsem si, že vlastně není ani zvyklá s někým jiným být. Říkala jsem si, zda jsem to nepodcenila. On prostě člověk neví, co má čekat, je to moje první dítě. Měla jsem i obavu, zda jsem dceru dobře do školky připravila.

T: Když jste po mateřské dovolené nastoupila do zaměstnání, po nástupu Vaší dcery do mateřské školy, ovlivnily Vaše pocity Váš pracovní výkon/myšlení?

R6: Řeknu to upřímně, myslela jsem na školku, na to, co se tam děje. Snažila jsem si říkat, ať na to nemyslím, že jsem teď v práci, odpočiň si psychicky, nemysli na to. Takže můj pracovní výkon to určitě ovlivnilo. Teď už jsem úplně klidná, protože malá se do školky těší a vždycky je naopak nešťastná z toho, když do školky nemůže, například z důvodu nemoci.

T: Co jste během prvních týdnů docházky dítěte do mateřské školy prožíval/a, když jste byl/a sám/a (bez dítěte)?

R6: Byla to strašná úleva. Když jsem zjistila, jak to u vás třeba funguje a hlavně jste dceřina nejoblíbenější paní učitelka. Když jste byla nemocná, tak nechtěla jít ani do školky. Já jsem byla strašně ráda, protože jsem se jí hnedka ptala, jestli se těší do školky.

T: Co to tedy pro Vás znamená?

R6: Pro mě to znamená obrovskou úlevu, že se prostě nemusím bát. Já vedu dceru k tomu, že školka je za odměnu a pro hodné děti. A taktéž jí říkám to, že zlobivé děti by do školky hodit neměly, protože si to nezaslouží. Protože ve školce si může hrát, chodit ven a to je za odměnu. Ona se mi to tak i naučila vnímat. Takže tím pádem nemám žádný stres. Takže jsem se konečně naučila vnímat ten klid. Školka je pro mě jakási forma vnitřního klidu, že je v pořádku, že se o ni já nemusím bát. Sama jsem si všimla, že udělala i velký pokrok.

T: V čem vidíte ten pokrok?

R6: Vidím prostě, že ji školka prospívá. Vidím na ní, že má i větší energii.

T: A Vy sama jak to cítíte?

R6: Já to cítím tak, že když jsem teďka v práci, mám takový psychický klid, že nemám dopoledne takovou tu zodpovědnost, co jsem měla předtím. Takže dá se říct, že si dopoledne fyzicky i psychicky odpočinu a zbývá mi mnohem víc energie na to odpoledne s ní. Teď mám pocit, že díky školce jsem odpočínutější.

T: Jak vám změnila pohled na rodičovskou roli pravidelná docházka Vašeho dítěte do mateřské školy?

R6: Přibyla mi taková ta zodpovědnost, že každé ráno musí člověk na čas vstát, což nebylo u nás předtím tak zvykem. Vidím, že kolikrát nestíhá moje dcera věci tak, jak ostatní, takže cítím zodpovědnost jí to doučit.

T: Takže cítíte odpovědnost v tom, že když jí něco nejde, že ji to musíte doučit?

R6: Ano, nechci, aby byla poslední, na kterou se čeká.

T: Ještě v něčem se změnil Váš pohled na rodičovskou roli?

R6: Jako určitě ano, hlavně v té samostatnosti. Všimla jsem si, že díky školce je na mě doma mnohem více závislá. Například jdu umýt nádobí a ona jde se mnou a potřebuje se na mě dívat a být se mnou. Myslela jsem si právě naopak, že v tomto bude víc samostatnější. To mě třeba překvapilo, myslela jsem si, že když bude chodit do školky, že pak naopak si bude hrát sama, a právě cítím, že když teď chodí do školky, že naopak potřebuje pak doma tu moji pozornost.

T: A čím myslíte, že to je?

R6: Tak byla vlastně zvyklá být celé dny jen se mnou a najednou je část dne ve školce, tak mi přijde, jak kdyby si to chtěla doma vynahradit, a vynucuje si moji pozornost.

T: Děkuji za rozhovor.

R6: Rádo se stalo.

ŘÍLOHA P V: NÁVRH DOPORUČENÍ DO PRAXE

Po vyhodnocení celkového výzkumu jsme dospěli k názoru, že by bylo vhodné pomoci rodičům se vyrovnat se změnou rodičovské role při nástupu dítěte do mateřské školy a tím je podpořit. Je důležitá adaptace nejen dítěte, ale i rodiče na mateřskou školu, na její podmínky a její denní režim. Před zahájením docházky dítěte bychom doporučili, aby mateřská škola pořádala pro rodiče besedy s dětským nebo školním psychologem. Tímto krokem bychom rodiče seznámili s průběhem prvních týdnů, kdy jejich dítě bude v mateřské škole. První týdny bývají všeobecně velmi náročné a zátěžové.

Bývá pravidlem, že před zahájením docházky se v mateřských školách koná informační schůzka pro rodiče. Zde se dozví spíše všeobecné a organizační záležitosti, které se týkají chodu mateřské školy. Je to bezpochyby důležitá schůzka, avšak dle našeho názoru bývá v některých případech nedostačující. Vytrácí se zde emocionální složka, rodič mnohdy nemá příležitost vyjádřit své osobní pocity, jako například obavy. Často rodiče tíží otázky, na které je mnohdy potřeba odborníka.

Pomoc mohou nalézt rodiče v psychologovi. Ten jim může poradit například v otázce neustálého pláče dítěte v mateřské škole, vyrovnání se s vlastními negativními pocity. Odborník seznámí rodiče s vývojovými fázemi dítěte, jako například obdobím vzdoru. Právě toto období nastává, když dítě vstupuje do mateřské školy. Psycholog může rodiči poradit, jak se zorientovat v chování a jednání dítěte, a tak mu pomoci v této nelehké životní situaci. Nabízená témata k besedě by mohla být formulována následovně:

- jak se vyrovnat s nově vzniklou rodičovskou rolí „rodiče z mateřské školy“;
- jak správně porozumět vzdoru dítěte z reakce na nové prostředí mateřské školy;
- jak se vypořádat s prvním odloučením od dítěte;
- jak předcházet stresu a negativním pocitům z nástupu dítěte do mateřské školy;
- jak usnadnit adaptaci rodiče i dítěte na mateřskou školu.

Tématem podpory pro rodiče se zabývá také Niesel a Griebel (2005, s. 65), kteří kromě organizační struktury doporučují individuální přístup k rodiči i za pomoci odborníků. Tento názor můžeme nalézt i například u Splavcové (2016, s. 114), která jako doporučení z praxe uvádí komunikaci nejen na bázi rodič – učitel, ale i odborné veřejnosti. V rámci přípravy na mateřskou školu je individuální přístup učitele, případně odborníka, k rodiči sice náročný, ale tato investice se mnohonásobně vrátí.

Předpokládáme, že díky tomuto doporučení by rodiče byli více připraveni na změnu rodičovské role a s ní související nové povinnosti. Na základě besed by rodič mohl získat zkušenosti od odborníků, porovnat je s těmi svými a vzájemně je sladit. Tento návrh by mohl být podnětem k diskuzi na pedagogických poradách mateřských škol.